

DE BELLO GALLICO

Qui nouissi-
mus apd gal-
los cōuenit:
crudeliter ne-
catur.

Inducioma-
rus interse-
ctus.

ut quia po. ro. imperia ferrēt grauissime dolerent. Treuiri uero atq; Inducio-
marus totū hyemis nullū tēpus intermiserunt: cū trās Rhenū legatos mitte-
rent: ciuitates sollicitaret. pecunias pollicerent magna pte exercit⁹ nostri interse-
cta: multo minore supesse dicerēt pte: neq; tñ ulli ciuitati germanorū psuaderi
potuit ut rhenū trāsiret: cū se bis exptos dicerēt. Ariouisti bello & tēcatherorū
trāsitu nō eē fortunā ampli⁹ tēptādā. Hac spe lapsus Induciomarus nihil
ominus copias cogere: exercere a finitimis: equos parare: exules: dānatosq; to-
ta Gallia magnis pmiis ad se allicere cōcepit: tāta sibi iā his reb⁹ i gallia auctori-
tatē cōpauerat ut undiq; ad eū legationes cōcurrerēt: gratiāq; atq; amicitia pu-
blice priuatimq; peterēt. Vbi intellexit ultro ad se ueniri: altera ex pte senones
carnutesq; cōscientia facinoris istigare: altera neruios aduaticosq; bellum roma-
nis pare: neq; sibi uolūtariorū copias defore: si ex finib⁹ pgrederi cōpisset arma-
tū conciliū indicit: hoc more gallogū est initiū bellorū: quo lege cōi oēs pube-
res & armati cōuenire cōsueuerūt: q ex his nouissimis conuenit in conspectu
multitudinis oibus cruciatibus affectus necatur. In eo concilio Cingetorigē
alterius principem factionis generū suū quem supra demonstrauimus Cēsa-
ris secutum fidem: ab eo non decessisse: hostem iudicat bonaq; eius publicat.
His rebus confectis: in concilio pnuiciat accersitum se a senonibus & carnu-
tib⁹ aliisq; q plurib⁹ galliē ciuitatib⁹. Huic iteq; p fines rhemorū eorūq; agros
populaturū ac priusq; id faciat: castra labieni oppugnare quāq; fieri uelit: prae-
cipit. Labienus cū & loci natura & manu munitissimis castris sese contineret
de suo ac legiois piculo nihil timebat. Sed nequā occasionem rei bene gerēde
dimitteret: cogitabat. Itaq; a Cingetorige atq; eius ppingqs orone Induciomari
cognita quā in cōcilio habuerat nuncios mittit ad ppinguas ciuitates: eqtesq;
undiq; euocat. His certū diē cōueniendi dicit. Interim ppe quotidie cū oī eq-
tatu Induciomarus sub castris ei⁹ uagabat: alias ut sitū castrorū cognosceret:
alias colloquendi: aut territādī cā: equites plerūq; oēs tāla itra uallū cōicie-
bant. Labienus suos itra munitiones continebat: timorisq; opiniōem qbuscū-
que poterat rebus augebat. Cū maiore idies cōtēptione Induciomarus ad ca-
stra accederet: nocte una intromissis eqtibus omniū finitimarū ciuitatū: quos
accersendos curauerat tāta diligentia oēs suos custodis itra castra cōtinuit ut
nulla ratione ea res enunciari: aut ad treuiros pferri posset. Interim ex cōsuetu-
dine quotidiana Induciomarus ad castra accedit: atq; ibi magnam partē diei
consumit: equites tāla cōiiciunt: & magna contumelia uerborū nostros ad
pugnam uocant: nullo a nostris dato responso: ubi uisum est sub uesperū di-
spersi: ac dissipati discedūt. Subito Labienus duab⁹ portis omnem equitarū
emittit: pcepit atq; interdicat pteritis hostibus atq; in fugam cōiectis: q fore si-
cuti accidit: uidebat omnes unū peterēt Induciomarū: neu qs quenq; pri⁹ uul-
neret q illū interfectū uideret: q mora reliquorū illū spatiū nactū effugere no-
lebat: magna pponit his q occiderint pmiā: sūmū cohortes eqtibus subsidio.
Cōprobat hominis cōsiliū fortuna: ut cum unum omnes peterent: in ipso flu-
minis uado dephensus Induciomarus interficit: caputq; eius refertur i castra
redeuntes equites quos possunt consectantur atque occidunt. Hac re cognita
omnes eburonum & treuiorum quā conuenerant copiae discedunt: paulo-
que habuit post id factum Cēsar quietiorem Galliam.

LIBER SEXTVS

C. Iulii Caesaris cōmentariorum de bello Galico liber sextus.

Mltis De causis Cēsar maiorem galliē motum expectans
per. M. Syllanū. C. Antistium regium. T. Sextium lega-
tos delectum habere instituit. Simul a Cn. pompeio pco-
sule petit quoniam ipse ad urbem cū imperio reipu. causa
maneret: quos ex cisalpina gallia consulis sacramēto roga-
uisset ad signa uenire & ad se proficisci iuberet: magni iter
esse etiam in reliquum tempus: ad opinionem galliā existi-
mans tantas uideri Italiae facultates: ut si quid esset in bello detrimentū acce-
ptum: non modo id breui tempore refarciri: sed etiam maioribus augeri copi-
is posset: quod cum pompeius & reipu. & amicitia tribuisset: celeriter conse-
cto per suos delectu tribus ante exactam hyemem & constitutis: & adductis
legioibus duplicatoq; earum cohortium numero: quas cum. T. Titurio ami-
serat: & celeritate & copiis docuit quid po. ro. disciplina atque opes possent.
Interfecto Induciomaro: ut docuimus: ad eos propinquos a treuiris imperiū
deferretur. Illi finitimos germanos sollicitare: & pecuniam polliceri non desi-
stunt: cum ab pximis impetrare non possent: ultiores temptant. Inuentis nō
nullis ciuitates iter iureiurando confirmāt: obsidibusq; & de pecunia cauent.
Ambiorigem sibi societate: & foedere adiūgūt. Quibus rebus cognitis Cēsar
cū undiq; bellum parari uideret: neruios: aduaticos ac menapios adiūctis cis-
rhenanis oib⁹ germanis eē i armis Senones ad ipatū nō uenire: & cū carnuti-
bus finitimisq; ciuitatib⁹ cōsilia cōmunicare: a treuiris germauos crebris lega-
tioib⁹ sollicitari maturi⁹ sibi de bello cogitādū putauit. Itaq; nōdū hyeme cō-
fecta. pximis qtuor legioib⁹ coactis: de iprouiso i fines neruiorū contēdit: &
pri⁹ q illi aut cōuenire: aut pfugere possent: magno pecoris ac hoīum nume-
ro capto atq; ea pda militib⁹ cōcessa: uastatisq; agris: in deditionē uenire atq;
obsides sibi dare coegit. Eo celeriter cōfecto negotio rursus legioes i hyberna
reduxit cōsilio galliā pri⁹ uere: ut instituerat: indicto cū reliq; pter senones: car-
nutes: treuirosq; uenisset: initiū belli: ac defectiois hoc eē arbitrat⁹ ut oīa post
ponere uideret cōciliū in Lutetiā parisiōrū trāsfert. Cōfines erāt hi senonibus
ciuitateq; patrū memoriā cōiūxerāt. Sed ab hoc cōsilio abfuisse existimaban-
tur. Hac re p suggestu pnuiciata: eodē diē cū legioibus in senones pficiscit⁹
magniq; itinētib⁹ eo puenit. Cognito ei⁹ aduētū Acico q princeps eius cōsi-
lii fuerat iubet i oppida multitudinē cōuenire. Conantib⁹ priusq; id effici pos-
set: adesse Romanos nunciatur: necessario sententia desistūt: legatosq; depre-
cādī cā ad Cēsarē mittūt p heduos: quorū antiq⁹ erat i fide ciuitas libeter Cē-
sar petētib⁹ heduis dat ueniā excusationēq; accipit qd aestiuū tēpus instātis
belli non quāstionis eē arbitrabat⁹. Obsidibus i peratis: Cēsar hos heduis cu-
stodiēdos tradit eodē carnutes legatos obsidesq; mittūt: usi deprecatorib⁹ rhe-
nis: quorū erāt i clientela eadē fuerūt responsa: pagit cōsiliū Cēsar eqtes impe-
rat ciuitatibus. Hac parte galliā pacata totius & mente & aīo in bellum treui-
rorū & Ambiorigis ilistit. cauiriū cū eqtatu senonū secū pficisci iubet: ne qs
aut ex hui⁹ iracūdia: aut ex eo q metuerat odio ciuitatis mot⁹ existat. His re-

Lutetiā pari-
siorum.

Acico prin-
ceps cōsili.

bus constitutisq; pro explorato habebat Ambiorigē plio non eē cōcertaturū reliqua eius consilia animo circūspiciebat. Erant menapii propiq; eburonum finibus perpetuis paludibus siluisq; muniti: q; ex gallia de pace ad Cæsarem legatos nuquā miserant: cum his esse hospitem Ambiorigē sciebat. Item per tre viros uenisse germanos inimicitia cognouerat: hæc prius illi detrahenda auxilia existimabant: quā ipsum bello lacefferet: ne desperata salute aut se in menapios abderet: aut cū transrhenanis cōgredi cogeretur. Hoc inito cōsilio exercitus: impedimenta ad Labienū in treuiros mittit: duasq; legiones ad cū p̄ficisci iubet. Ipse cum legionib⁹ expeditis qnq; in menapios proficiscitur. Illi nulla coacta manu loci p̄sidio frātī insulas paludesq; cōfugiunt: suaq; eodem conferunt. Cæsar partitis copiis cum C. Fabio legato: & M. Crasso quæstore: celeriterq; effectis pontibus: adiit tripartito exercitu ædificia uicosq; incendit magno pecoris atq; hominū numero potitur. Quibus rebus coacti menapii legatos ad eum pacis petendæ causa mittunt. Ille obsidibus acceptis hostiū se habiturum numero cōfirmat: si aut Ambiorigē aut eius legatos finib⁹ suis recepissent. His confirmatis Comiū Atrebatē cū eqtatu custodis loco in menapios relinquit: ipse i treuiros p̄ficiscit. Dū hæc a Cæsare geruntur: treuii magni coactis peditatus equitatusq; copiis: Labienū cum una legione: quæ in eorū finib⁹ hyemauerat: adoriri parabāt. Iāq; ab eo nō lōgi⁹ bidui uia aberāt: cum duas uenisse legiones iussu Cæsariscognoscunt: positis castris a milibus passuū. xy. auxilia germanorū expectare constituunt. Labienus hostium cōgnito cōsilio sperans temeritate eorū fore aliquā dimicandi facultatem: p̄sidio cohortium quinq; cum impedimentis relicto cum uiginti quinq; cohortibus magnosq; equitatu contra hostē p̄ficiscitur: & mille passuum intermissospatio catio castra communit. Erat inter Labienum atque hostem difficilis transitu flumen: ripisq; præruptis. Hoc neque ipse transire habebat in animo neq; hostes trāsituos existimabat: augebatur quotidie spes: loquitur in consilio palam quoniam germani appropinquare dicuntur: sese exercitus suasq; fortunas in dubium nō deuocatur: & postremo die prima luce castra moturum. Celeriter hæc ad hostes deferuntur: ut ex magno gallosq; equitum numero nōnullos gallos gallicis rebus fauere natura cogeat. Labienus noctu tribunis militum primisq; ordinibus cōuocatis: quid sui consilii sit proponit & quo facilius hostibus timoris det suspitionem: maiore strepitu & tumultu q̄ po. ro. fert consuetudo: castra muniri iubet. His rebus fugæ similē profectio nē fecit. hæc quoq; per exploratores ante lucem in tanta propinquitate castrorum ad hostes deferuntur. Vix agmen nouissimū extra munitiones processerāt: cum galli cohortati inter se: ne speratam prædam ex manibus dimitterēt longū esse: perterritis Romanis germanorum auxiliū expectari: neq; suā patidignitatem: ut tantis copiis tam exiguam manum: præsertim fugientem: atque impeditam adoriri non audeant: flumen transire: & iniquo loco prælium cōmittere nō dubitent. Quæ forte suspicatus Labienus ut oēs citra flumē eliceret: eadem usus simulatiōe itineris: placide p̄grediebatur: tū præmissis paulū impedimentis: atq; i tumulto quodā collocatis: habetis inqt milites: quā petistis facultatē. hostē impedimento: atq; iniquo loco tenetis: præstate eadē nobis ducibus uirtutē: quā sæpenumero imperatori præstitistis: atque illum adesse

Menapii a
a Cæsare su-
perati.

& hæc coram cernere existimate. Simul signa ad hostem cōueri: aciemq; dirigi iubet: & paucis turmis p̄sidio ad impedimenta dimissis reliquos eqtes ad latera disponit. Celeriter nostri clamore sublato pila i hostes imittunt. Illi ubi præter spē quos fugere credebāt ifestis signis ad se ire uiderūt: petum mō ferre nō potuerūt: ac primo cōcursu i fugā cōuersi p̄ximas siluas petierūt quos Labienus eqtatu cōsectatus: magno nūero interfecto cū captis paucis post diebus ciuitatē recēpit. Nam germani q; auxilio ueniebant percæpta treuiorum fuga: se domum ræceperūt: Cum his propinq; Induciomari q; defectionis auctores fuerant: comitati eos ex defectione excefferant. Cingetorigē quē ab initio permanisse demonstrauius: p̄cipatus atq; iperiū est traditum. Cæsar postq; ex menapiis i treuiros uenit: duabus de causis rhenū transire cōstituit. Quarum una erat: q; auxilia contra se treuiis miserant. Altera ne Ambiorix ad se receptum hēret. His cōstitutis rebus paulum supra eum locum: quo antea exercitum traduxerat: facere pontem iſtituit nota atq; iſtituta ratione: magno militum studio: paucis dieb⁹ opus efficitur: firmo i treuiis ac pontem p̄sidio relicta: ne qs ab ubiis subito motus oriretur: reliquas copias: equitatum quæ traducit. Vbi q; ante obsides dederant: atque in deditionē uenerant purgandi sui causa ad eum legatos mittunt: q; doceant: neque ex sua ciuitate auxilia i treuiros missa: neque ab se fidē lesam: petunt: atque orant: ut sibi parcat: ne cōmuni odio germanorū innocētes pro nocentibus pœnas pendant: si amplius obsidium uellet dare pollicentur. Cognita Cæsar cā: reperit a sueuis auxilia missa esse. Vbi horū satisfactionem accepit: aditus uiasq; in sueuos p̄quirat. Interim paucis post dieb⁹ fit ab ubiis certior sueuos omnes i unū locū copias cogere: atq; his nationibus: quæ sub eorum sunt imperio denūciare ut auxilia peditatus eqtatusque mittant. His cōgnitis reb⁹ rem frumentariam prouidet castris idoneū locū deligit. Vbiis imperat pecora deducāt: suaq; omnia ex agris in oppida cōferant: sperans barbaros atque impitos homines inopia cibariorū adductos ad iniquam pugnandi conditionē posse deduci. Mandat ut crebros exploratores in sueuos mittant: quæque apud eos gerātur: cognoscāt. Illi impata faciūt: & paucis diebus intermissis referūt sueuos oēs posteaq; certiores nūci de exercitu romanorū uenerant: cū oib⁹ suis sociorūque copiis quas coegissent: penitus ad extremos fines sese recepisse. Siluā eē ibi infinita magnitudine: quæ appellatur Bacenis ac lōge introrsus p̄tinere: & pro natiuo muro obiectā: cherulca a sueuis: seuolasq; a cheruscis iniuriis incursionibusq; phibere: ad eius initium siluæ sueuos aduentum romanorū expectare cōstituisse. Quoniam ad hūc locum peruentum est: non alienū esse uidetur de galliæ germaniæq; moribus: & quo differant: hæ nationes inter se proponere. In gallia non solum in omnibus ciuitatibus atq; in omnibus pagis partibusq; sed pene etiā singulis domib⁹ factiones sunt qui sūmam auctoritatem eorum iudicio habere existimantur: quorum ad arbitrium iudiciumq; summa omnium rerum cōsiliiorumque redeat. Idq; eius rei causa antiquitus iſtitutum uidetur neqs ex plæbe contra potentiorē auxiliū egeret. Suos enim opprimi quisq; & circunueniri nō patitur: neq; aliter si faciat ullā inter suos hēt auctoritatē. Hæc eadē rō est summa totius galliæ: nanq; omnes ciuitates in partes diuisæ sunt duas. Cum Cæsar in galliam uenit alterius factiōis principes erāt

Labienus
Treuiorū
ciuitatem re-
cipit.

Pons factus

Siluæ Bace-
nis apud
Sueuos

Galliæ ger-
maniæq;
mores
Galli factio
si.

hedui alterius sequani. Hic cum quod se minus ualeret: per summa auctoritas antiqui
tus erat in heduis: magnaque eorum erant clientela: germanos atque Ariouistum
sibi adiuxerant: eosque ad se magnis iacturis pollicitationibusque perduxerant.
Præliis uero compluribus factis secundis: atque omni nobilitate heduorum
interfecta: tantum potentia antecesserant: ut magnam partem clientium ab he-
duis ad se traduceret: obsidesque ab his principum filios acciperent: & publice
iurare cogerent nihil se contra sequanos consilium inituros: & partem finitimi agri
per uim occupatam possiderent: galliaque totius principatum obtinerent: qua
necessitate adductus Diuitiacus: auxilium petendi causa Romam ad senatum per-
fectus: imperfecta re redierat. Auentu Caesaris facta commutatione rerum obsidi-
bus heduis redditis: ueteribus clientelis restitutis: nouis per Caesarem comparatis
quod hi qui se ad eorum amicitiam aggregauerant: meliore conditione atque impe-
rio æquiore se uti uidebant: reliquis rebuseorum gratia dignitateque amplificata
sequani principatum dimiserant. In eorum locum rhemi successerant quos quod ad-
quare apud Caesarem gratia intelligebatur: hi quod propter ueteres inimicitias nul-
lo modo cum heduis coniungi poterant: se rhemis in clientelam dederant hos illi di-
ligenter tuebantur: ita & nouam & repetere collectam auctoritatem tenebant. Eo-
rum statu res erat ut longe principes haberent hedui: secundum locum dignitatis
rhemi obtinerent. In omni gallia eorum hominum: qui aliquo sunt numero atque
honore genera sunt duo: nam plebs pene seruorum habetur loco: quæ nihil ha-
bet per se nulli adhibere consilio. Plurique cum aut ære alieno: aut magnitudi-
ne tributorum: aut iniuria potentiorum premuntur: sese in seruitutem dicant nobi-
libus. In hos eadem omnia sunt iura: quæ dominis in seruo. Sed de his duobus
generibus alter est druidum: alterum equitum. Illi rebus diuinis intersunt. sacrificia
publica: ac priuata procurant: religiones interpretantur: ad hos magnus adolescen-
tium numerus disciplinae causa concurrat: magnoque hi sunt apud eos honore. Nam
fere de omnibus controuersis publicis priuatisque constitunt: & si quod est admis-
sum facinus: si caedes facta: si de hereditate: finibus controuersia est. iidem discer-
nunt prima poenasque constituunt. Si quis aut priuatus: aut publicus eorum decreto non
steterit: sacrificiis interdicunt. Hæc poena apud eos est grauissima quibus ita est inter-
dictum: hi numero impiorum: ac sceleratorum habentur: his omnes decedunt: aditum
sermonemque defugiunt: ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque his pe-
tentibus ius redditur: neque honos ullus communicatur. Is autem omnibus druidibus
preest unus: qui summam inter eos habet auctoritatem: huic mortuo: aut si quis ex re-
liquis excellit dignitate: succedit: aut si sunt plures partes suffragio druidum nonnullum
est de principatu armis contendent. Hi certo anni tempore in finibus carnutum quod regio
totius galliae media habetur: considunt in loco consecrato: huc omnes undique qui contro-
uersias habent conueniunt: eorumque iudiciis decretisque paret disciplina in britania repta
atque inde in galliam translata esse existimatur. Et nunc qui diligentius eam rem co-
gnoscere uolunt: plerumque illo discendi causa perficiuntur: druides a bello abesse
consueuerunt: neque tributa una cum reliquis pendunt: militum uocationem omniumque
rerum habent immunitatem: tantis excitati premiis & sua sponte multi in disci-
plinam conueniunt: & a propinquis parentibusque mittuntur: magnum ibi nu-
merum uersum ediscere dicuntur. Itaque nonnulli annos uiginti in disciplina
permanent: neque fas existimant ea litteris mandare: cum in reliquis uerere

Druides reli-
giosi.

bus publicis priuatisque rationibus graecis litteris utantur. Id mihi duabus de cau-
sis instituisse uidentur. quod neque in uulgus disciplinam efferi uolunt: neque eos
quid discunt litteris consilios minus memoriae studere quod fere plerisque accidit: ut
praesidio litterarum diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant. In primis hoc
uolunt persuadere: non interire animas: sed ab aliis post mortem transire ad ali-
os: atque hoc maxime ad uirtutem excitari putant metu mortis neglecto: multa
praeterea de sideribus: atque eorum motibus: de mundi ac terrarum magnitudine: de
regum natura de deorum immortalium uirtute ac potestate disputant & iuuentuti tradunt.
Alter genus eum equitum: hi cum eum usus: atque aliquot bellum incidit: quod fere an-
te Caesaris aduentum quotannis accidere solebat: uti aut ipsi iniurias inferrent:
aut illas propularent omnes in bello uersantur: atque eorum ut quisque est genere
copiosusque amplissimus: ita plurimos circum se ambactos clientelisque habet. Hanc
unam gratiam potentiamque nouerunt. Natio est omnium gallogrum admodum dedita religio-
nibus atque ob eam causam: qui sunt affecti grauioribus morbis: quique in pra-
liis periculisque uersantur: aut per uictimas homines immolant: aut se immolatu-
ros uouent administrisque ad ea sacrificia druidibus utuntur quod pro uita homi-
nis uita hominis reddatur: non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur:
publiceque eiusdem generis habent instituta sacrificia: alii immani magnitudine
simulacra habent: quorum contexta uiminibus membra uiuis hominibus compellunt quod
bus succensis circumuerti flamma examinatur homines. Supplicia eorum qui in la-
trocinio aut in aliqua noxa sint deprehensi: grauiora diis immortalibus esse
arbitrantur. Sed cum eius generis copia deficit: et ad innocentium supplicia descen-
dunt: demum maxime Mercurium collunt: huius sunt plurima simulacra: hunc
omnium inuentorem artium ferunt: hunc uiaque atque itinerum ducem: hunc ad qua-
stus pecuniae mercaturaeque habere uim maximam arbitrantur. Post haec Apol-
linem & Martem & Iouem & Mineruam de his eandem fere: quam reliquae gen-
tes habent opinionem. Apollinem morbos depellere. Mineruam operum atque
artificiorum initia tradere. Iouem imperium caelestium tenere. Martem bella ge-
rere. Huic si praelio dimicare constituerunt ea quae bello ceperunt: plerumque
deuouent: quae superauerunt animalia capta immolant: reliquasque res in unum
locum conferunt: multis in ciuitatibus quarum rerum extructos tumulo locis co-
secratis conspiciantur licet: neque saepe accidit: ut neglecta quispiam religione:
aut capta apud se occultare: aut posita tollere auderet: grauissimumque ei rei sup-
plicium cum cruciatu constitutum est. Galli se omnes ab Dite patre prognatos
praedicant. Idque ab druidibus proditum dicunt: ob eam causam spatium omnis
temporis non numero dierum: sed noctium finiunt: dies natales & mensium &
annorum initia sic obseruant: ut noctem dies subsequatur. In reliquis uitae in
stitutiis hoc fere a reliquis differunt: quod suos liberos nisi cum adoleuerint: Gallii Dite
ut munus militum sustinere possint: palam ad se adire non patiuntur: filium in pue-
rili aetate in publico in conspectu patris assistere turpedicunt. Viri quantas pe-
cunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt: tantas ex suis bonis aestimatio-
ne facta cum dotibus communicant. Huius omnis coniunctum ratio habe-
tur: fructusque seruantur: uter eorum uita superarit: ad eum pars utrius-
que cum fructibus superiorum temporum peruenit. Viri in uxores sicuti
in liberos uitae: necisque habent illam potestatem: & eum paterfamilias

Druidum seu-
tetur de ani-
ma.

Equites.

Galli religio-
si.

Homines imo-
lant.

Mercurium
collunt.

Gallogrum theo-
logia.

Galli Dite
pro geniti.

Gallorū fu- illuſtriore loco natus deceſſit: eius propinqui cōueniūt: & de morte: ſi res in ſu-
nera, ſpicionem uenit: de uxoribus in ſeruile modū quaſtionē habēt: & ſi comper-
tum eſt: igni atq; omnibus tormentis excruiatas interficiunt. Funera ſunt p-
cultu gallorū magnifica: & ſumptuoſa: omnia quæq; uiuis cordi fuiſſe arbi-
trant: in ignē inferunt: etiam animalia: ac paulo ſupra hāc memoriā ſerui: &
clientes quos ab his dilectos eſſe conſtabat: iuſtis funeribus cōſectis: una cre-
mabant. Quæ ciuitates cōmodius ſuā rempublicā adminiſtrare exiſtiman-
tur: habent legibus ſancitū. Siquis quid de republica a finitimis rumore: aut
fama accepit uti ad magiſtratū deferat: neue cū alio cōmunicet: q; ſæpe homi-
nes temerarios atq; imperitos falſis rumorib; terreri: & ad facinus impelli: &
de ſummis rebus conſiliū capere cognitū eſt: magiſtrat; quæ uifa ſunt occul-
tāt: quæq; eſſe ex uſu iudicauerit: multitudinē prodūt: de republica niſi p con-
Germanorū ſiliū loqui non conceditur. Germani hac multū ab conſuetudine differunt nā
theologia, neq; druides habent: q; rebus diuinis præſint: neq; ſacrificiis ſtudent: decorum
numero eos ſolos ducunt duos cernunt: & quorū opibus apte iuuantur. Solē
Vita eorum & uulcanū & lunā: reliquos ne fama quidē acceperūt. Vita omnis in uenatio-
nibus: atq; in ſtudiis rei militaris cōſiſtit: ab paruulis duriciē ac labori ſtudet:
qui diutiſſime impuberes permanſerunt: maximā inter ſuos ferunt laudem.
Hoc alii ſtaturam: alii uires neruoſq; confirmari putāt. Intra annum uero ui-
geſimū ſcēminæ notiā habuiſſe in turpiſſimis habent rebus: cuius rei nul-
la eſt occultatio: qd' & pmiſcue in fluminibus perluuntur: & pellibus aut par-
uis renonum tegumentis utuntur: magna corporis parte nuda. Agricultura
nō ſtudet maiorq; pars uictus eorū in lacte: caſeo: carne cōſiſtit: neq; qſq; agri
modū certū aut habet fines ppios: ſed magiſtratus ac principes in ānos ſin-
gulos gentibus cognatiōib; hominū: qui cū una coierūt: q̄tū eis & quo lo-
co uifum ē agri attribuant: atq; anno poſt alio trāſire cogūt: eius rei multas af-
ferunt cauſas: ne aſſidua conſuetudine capri ſtudiū belli gerendī agricultura
cōmutent: ne latos fines parare ſtudeant: potentioresq; humilioreſ poſſeſſio-
nibus expellant: ne accuratius ad frigora atq; æſtus uitandos ædificēt: ne qua
oriatur pecuniæ cupiditas: qua ex reſactiones diuiſioneſq; naſcunt: ut animi
æquitate plarbē cōtineant: cum ſuas quiſq; opes cum potētiffimis æquari poſ-
ſe uideat. Ciuitatib; maxima lauſē: q̄ latiffime circū ſe ualtatis finibus ſolitu-
dines habent. Hoc proprium uirtutis exiſtimāt expulſos agris finitimos ce-
dere. Neq; quenquā prope audere cōſiſtere: ſimul hoc ſe fore tutiores arbitrā-
tur: repentinæ incurſionis timore ſublato: cum bellum ciuitas aut illatum de-
ſendit: aut magiſtratus: qui ei bello præſint: ut uitæ neceſq; habeāt poteſtate:
deliguntur: in pace nullus communis eſt magiſtratus: ſed principes regionū
atq; pagorū inter ſuos ius dicūt: controuerſiaſq; minuunt. Latrocinia nullam
habent ifamiam: quæ extra fines cuiuſque ciuitatis fiunt: atq; ea iuuetutis ex-
ercendæ: ac deſidia minuendæ cauſa fieri prædicāt. Atque ubi quis ex principi-
bus i cōſilio ſe dixit ducē fore: q; ſequi uelint pſiteantur cōſurgūt: hi q; & cau-
ſam & hominē pbāt ſuūque auxiliū pollicent: atque ab multitudine collaudā-
tur. Qui ex his ſecuti nō ſunt i deſertorum ac pditorū numero habētur: om-
niūque rex his poſtea fides derogat. Hoſpitē uiolare fas nō putāt: qui qua-
que de cauſa ad eos uenerūt ab iniuria prohibēt ſanctos habent: uſque omni

um domus patent uictuſq; cōmunicat. Ac fuit antea tps cum germanos galli
ſuparent uirtute: ut ultro bella inferrent pp hominū multitudinem agriq; ino-
piā trans rhenū colonias mitterent. Itaq; ea q̄ fertiliffima ſunt germania loca
circū Hercyniā ſilua quā Eratoſtheni & quibuſdā græcis fama notā eē uideo
quā illi orciniam appellant uulgo: toctufages occuparūt: atq; ibi cōfederūt q̄
gens ad hoc tps his ſedib; ſe cōtinet: ſumāq; habet iuſticiæ & bellicæ laudis
oppinionē nūc q; in eadem inopia egeſtate patiētia q̄ germani pmanēt eodem
uictu & cultu corpis utunt: Gallis ante puinciaſ ppingtas & trāſmarināſ
reg; noticia multa ad copiā atq; uſus largit: paulatim aſſuefacti ſupati: multiſ
q; uicti pliis: ne ſe qdem ipſi cum illis uirtute cōparant. Huius hercyniæ ſilue
quæ ſupra demonſtrata eſt latitudo nouem dieꝝ iter expedito patet: nō enim
aliter finiri pōt: neq; menſuras itinere nouerunt: oriē ab eluctioꝝ & nemetum
& tauriacorū finibus: rectaq; fluminis danubiū regionibus p̄tinet ad fines da-
corū & anartium: hinc ſe ſelectit ſiniſtroſus: diuerſis a flumine regiōibus mul-
tarū gentiū fines pp magnitudinem attingit. Neq; quiſq; ē huius germaniæ q
ſe aut audiſſe aut ad iſſe ad initū eius ſilue dicat cū dieꝝ iter .xl. pceſſerit: aut
quo ex loco oriat' acceperit. Multa in ea genera ferarū naſci conſtat q̄ reliq; in
locis uifa nō ſint ex qbus quæ maxime differant: ab cæteris & memoriā tradē-
da uidebatur: hæc ſunt. Eſt bos cerui figura: cuius a media fronte inter aures
unū cornu exiſtit excelsus magiſq; directū his q̄ nobis nota ſunt: cornib; ab
eius ſūma ſicut palmæ ramifq; late diffundunt: eadē ſcēminæ marifq; natura
eadem forma magnitudoq; cornuū: Sunt item q̄ appellant' alces: hæc ē cōſi-
milis capris figura & uarietas pelliū: ſed magnitudine paulo antecedit: muti-
læq; ſunt cornibus & crura ſine nodis articuliq; hnt: neq; getis cauſa p̄cum-
bunt neq; ſi quo aſſictæ caſu cōciderūt: erigere ſe ac ſubleuare poſſūt. His
ſunt arbores p̄cubilibus: ad eas ſe applicant atq; ita paulum modo reclinatæ
getem capiūt: quæ ex ueſtigiiſ cū eſt animaduerſum a uenatorib;: quo ſe re-
cipere cōſueuerit: oēs eo loco ſubruunt: aut incidunt ab radicibus arbores tā-
tum: ut ſūma ſpecies earū ſtantium relinq̄tur: huc cum ſe conſuetudine reclī-
nauerint: infirmas pōdere aſſilgunt atq; una ipſæ concidunt. Tertiū eſt gen;
eorū: q̄ uri appellantur: hi ſunt magnitudine paulo infra elephantos: ſpecie &
colore & figura tauri: magna uis eorū & magna uelocitas: neq; hominī neque
feræ: qua conſpexerunt: parcūt: hos ſtudioſe foueis captos interficiunt hoc ſe
labore durant a doleſcentes: atq; hoc genere uenationis exercēt: & q̄ plurimos
ex his interfecerunt: relatis in publicū cornibus q̄ ſint teſtimonio: magnam fe-
runt laudem. Sed aſſueſcere ad hoies: & manſueti fieri ne paruuli qdē exce-
pti poſſūt: amplitudo cornuū & figura & ſpecies multæ n̄forū bouum corni-
bus differt: hæc ſtudioſe conſita ab labris argēto circūcludūt: atq; in ampliſ-
ſimis epulis p̄ poculo utunt. Cæſar poſt q̄ p publicos exploratores cōperit ſue
uos ſe ſe i ſiluas recepiſſe: inopiā frumenti ueritus: qd' ut ſupra demonſtraui-
mus: minime omnes germani agricultura ſtudent: conſtituit non p̄gredi lō-
gius ſed ne omnino metū reditus ſui barbaris tolleret: atq; ut eorum auxilia tar-
daret: reducto exercitu partem ultimā pontis: quæ ripas ubiorum contingebat
in longitudinem pedum ducentorum reſcidit: atq; in extremo ponte turri
tabulatorum quattuor conſtituit: præſidiūq; cohortiū duodecim pōtis tuendi

Nota de ſil-
ua Herci-
nia quā To-
ctufages te-
nent.

Bos cerui fi-
gura.

Alces.

Silua ar-
duenna ma-
xima.

Fortuna
multum po-
tens.

Catauolen⁹
Rex.

Magna taxi
copia in Gal-
lia & Ger-
mania.
Segni con-
drusi lega-
tos ad Cæsa-
rē mittunt.
Vatucā ca-
strellum.

Flumē Scal-
des.

causa ponit: magnisq; eū locum munitionibus firmat. Ei loco præsidioq; C. Volcatium Tullium adolescentē præfecit ipse cum maturefcere frumēta iciperent: ad bellum Ambiorigis pfectus: per arduēnam siluam: que est totius gallicæ maxima: atq; ab ripis rhēni finibusq; treuīrorum ad neruios pertinet: milibusq; amplius quingentis in lōgitudinem patet. L. Minutium Basilium cū omni equitatu pmittit siquid celeritate iūneris atq; opportunitate temporis proficere possit: monet ut ignes fieri in castris phibeat: ne qua eius aduentus pcul significatio fiat: sese confestim subseq dicit. Basilium ut imperatū ē facit celeriter contraq; omniū opinionem cōfecto iūnere multos in agris inopinātes depræhendit: eorū indicio ad ipsum ambiorigem contendit: uno in loco cum paucis equitibus esse dicebatur. Multum cum in oībus: tū in re militari fortuna potest: nā magno accidit usu: ut in ipsum incautū: atq; etiā iparatū iciderat prius que eius aduētus ab hominibus uideret. q̄ fama ac nūciis afferret sic magnæ fuit fortunæ omni militari istrumento: qd̄ circum se habebat: erepto rhædis equisq; cōphensis ipsam effugere mortē. Sed hoc quoque factū ē qd̄ ædificio circūdato silua ut sunt fere domicilia galloz q̄ uitadi æstus causa plerūq; siluarum ac fluminū petunt ppinqtates comites familiareq; eius angusto in locū eqtum nōz uim paulisp̄ sustinuerunt: his pgnantibus illū in equū qdam ex suis intulit: fugientē siluæ texerunt sic ad subeundū piculum & ad uitandum multū fortuna ualuit. Ambiorix in copias suas iudicio nō cōduxerit qd̄ prælio dimicādum nō existimauerit an tpe exclusus: & repentino eqtum aduentu phibentis fuerit reliquū exercitum subseq crederet dubium ē sed certe dimissis pagros nūciis sibi quēq; cōsulare iussit: quoz ps in arduennā siluā ps in continētes paludes pfugit: q̄ pximi oceano fuerunt: i siluis sese occultauerūt: quas æstus efficere cosueuerit: multi ex suis finibus egressi: se suaq; oīa alienissimis crediderūt. Catauolē rex dimidię ptis eburonū: q̄ una cū ambiorige cōsiliū inierat: ætate iā cōfectus cum laborē belli: aut fugæ ferre nō posset: oībus p̄cibus detestatus ambiorigē q̄ eius cōsiliū auctor fuisset taxo cui⁹ magna i gallicā germaniaq; copia ē: examinauit. Segni cōdrusi ex gente & numero germanoz q̄ sunt inter eburones treuīrosq; legatos ad Cæsarē miserūt oratū: ne se i hostiū numero duceret: neue oīum germanoz: q̄ sunt citra rhēnū cām eē unā iudicaret nīl se de bello cogitasse: nulla ambiorigē auxilia misisse. Cæsar explorata re q̄stioē captiuoz si qd̄ eos eburōes ex fuga cōuenissent: ad se ut reducerēt iperauit. Si ita fecissent: fines eoz se uolatus negauit. Tū copiis i tres ptes distributis: ipedimēta oīum legionū ad uatucā cōtulit. Id castelli nomē est hoc fere ē i mediis eburonū finib⁹ ubi Titurius atq; Aurūculeius hyemādi cā cōcederāt: hūc cū reliqs rebus locū pbarat: tumq; supioris anni munitiones itegre manebāt: ut militū laborē subleuaret: p̄sidio ipedimentis legionē quartā decimā reliq. Vnā ex his tribus quas pxime cōscriptas ex Italia traduxerat Ei legionē castrisq; Quintū Tullium Ciceronem p̄fecit: ducetozq; eqtes attribuit partito exercitu. T. Labienū cum legiōibus tribus ad oceanū uersus i eas partes quæ menapios attingūt pficisci iubet. C. Treboniū cū pari legionū numero in eā regionem: q̄ aduaticis iacet: depopulādā mittit. Ipse cum reliqstri bus ad flumē Scaldē q̄ ifluit in mosā: extremasq; arduennæ ptes ire cōstituit quo cum paucis eqtibus p̄fectū Ambiorigē audiebat: discedēs post diē se

ptimū sese reuersuz cōfirmat: quā ad diē ei legiōi: quæ in p̄sidio relinquebat deberi frumentū sciebat: Labienū. Treboniūq; hortatur: si reipu. cōmodo facere possint: ad eum diē reuertantur: ut rursus cōicato cōsilio: exploratisq; hostiū rationib⁹: aliud initiū belli capere possint. Erat ut supra demonstrauimus manus certa nulla nō p̄sidium: nō oppidū qd̄ se armis defendere: sed i oēs ptes disperfa multitudo ubicūq; aut uallis abdita: aut locus siluestris: aut palus ipedita spē p̄sidii: aut salutis aliq̄ offerebat: cōcederat: hæc loca uicinitatibus erant nota magnāq; res diligentia regrebat nō in sūma exercit⁹ tuenda: nullū enim poterat uniuersis p̄teritis: ac dispersis piculū accidere: sed in singulis militib⁹ cōseruadis: quæ tñ ex pte res ad salutē exercit⁹ p̄tinebat: nam & p̄de cupiditas multos lōgius euocabat: ac siluæ incertis oculisq; itineribus cōsertos adire phibebāt. Si negociū cōfici stirpēq; hominū sceleratoz interfici uellēt dimittēdæ plures man⁹ deducendiq; erāt milites. Si cōtinere ad signa manipulos uellet: ut instituta ratio & cōsuetudo exercit⁹ romāi postulabat. Locus ipse erat p̄sidio barbaris: neq; ex occulto insidiadi: & dispersos circūueniendi singulis deerat audacia: & in eiusmodi difficultatibus: q̄tū diligentia p̄uideri poterat p̄uidebat: ut potius in nocendo aliqd̄ p̄mitteretur: & si oīum animi ad ulciscēdū ardebāt: q̄ cū aliquo detrimento militū noceret: dimittit ad finitimas ciuitates nuncios. Cæsar oēs ad se uocat spē p̄dæ: ad diripiendos eburones ut potius in siluis galloz uita: q̄ legionarius miles piclitetur: simul ut magna multitudo circūfusa p̄ tali faciore: stirps ac nomen ciuitatis tollat. Magnus undiq; numerus celeriter cōuenit. Hæc in oībus eburonū ptibus gerebant diē que apparebat septimus: quē ad diē Cæsar ad ipedimēta legionēq; reuertī cōstituerat. Hic q̄tum in bello fortuna possit: quātus afferat casus cognosci potuit dissipatis ac p̄teritis hostib⁹ ut demonstrauim⁹: manus erat nulla quæ paruā modo timoris causā afferret trās rhenum ad germāos puenit fama diripi eburones: atq; ultro oēs ad p̄dā euocari cogūt eqtatū duo milia: sicambri q̄ sūt pximi rheno: a qbus receptos ex fuga tenet heros atq; usintes: supra do cuimus trāseūtes rhēnū nauibus ratibusq; triginta milibus passuū infra eum locū ubi p̄os erat impfectus: p̄sidiūq; a Cæsare relictū primos eburonū fines adeunt multos ex fuga dispsos excipiunt: magno pecorū numero: cui⁹ sunt cupidissimi barbari potiunt. Inuitati præda longius p̄cedunt: nō hos palus in bello latrociniisq; natos: non siluæ morant: qbus i locis sit Cæsar: ex captiuis quærūt p̄fectū lōgius repiunt: oēm q; exercitū discessisse cognoscūt: atq; un⁹ ex captiuis qd̄ uos iqt hāc miserā: ac tenuē sectamini p̄dā qbus iam licet esse fortunatissimos tribus horis ad Vatucā uenire potestis. Huc oēs suas fortunas exercitus romanoz contulit p̄sidiū tantū ē: ut murus qd̄ agi possit: neq; qf̄ egredi extra munitiones audeat: obiecta spē germāi quā nacti erāt p̄dam i oculo relinquūt: ipsi ad Vatucā cōtendūt: usi eodem duce cuius hæc iudicio cognouerāt. Cicerō q̄ oēs supiores diēs p̄ceptis Cæsaris cū sūma diligentia milites i castris cōtinuisset: ac ne calōe qdem quenq; extra munitionē egredi passus esset: septio diē diffidēs Cæsarē de numero diēz fidē seruatur: q̄ lōgius p̄gressū audiebat neq; ulla de ei⁹ reditu fama afferebat simul eoz p̄motus uocibus: qui illius patientiam pene obsessionem appellabant: si quidem ex castris egredi non liceret: nullū eiusmodi causam expectās quo nouem op

Sicambri
proximi rhe-
no.

Pugnant
acriter Ger-
mani cū Ro-
manis.

positis legionibus: maximoque equatu dispersis ac pene deletis hostibus in mi-
libus passuū tribus offendi posset: quaque cohortes frumentatum in proximas se-
getes mittit: quas inter & castra unus omnino collis intererat. Coplures erant
ex legionibus agri relictī q̄ hoc spacio dieque conualuerant circiter. ccc. sub ue-
xillo una mittuntur: magna preterea multitudo calonū magna uis iumentorum
quae sub castris subsederant facta potestate sequitur: hoc ipso tempore & casu
germani equites interueniunt: p̄tinusque eodē illo quo uenerat cursu ab de cum a-
na porta in castra irrupere conantur: nec prius sunt uisi obiectis ab ea par-
te filiis: quā castris propinquarent. usque eo ut qui sub ualle tenderent merca-
tores recipiendi sui nō haberent facultatē. Inopinantes nostri re noua pertur-
bantur: ac uis primū impetū cohors in statione sustinet: circumfunduntur ex
reliquis hostes paribus siquem aditū reperire possent: agere nostri partes tuē-
tur: reliquos aditus locus ipse per se: munitioque defendit: totis trepidatur ca-
stris atque alius ex alio causam tumultus querit: neque quo signa ferantur: neque
quā in partē quisque conueniat prouident. Alius iam capta castra pronunciat: ali-
us deletō exercitu atque imperatore uictōres barbaros uenisse contendit plerique
nouas sibi ex loco religiones fingunt. Cotaque & Titurii calamitatem quā in eo-
dem occiderint castello ante oculos ponunt: tali timore omnibus perterritis cō-
firmat opinio barbaris: ut ex captiuo audierant nullum esse intus praesidium
prūpere conantur: seque ipsi adhortantur ne tantam fortunam ex manibus di-
mittant. Erat eger cum praesidio relictus. P. Sestius Baculus qui primum pi-
lum apud Caesarem duxerat: cuius mentionē superioribus praeliis fecimus ad di-
em quintū cibo caruerat: hic diffusus suae ac omnium salutis inermis ex taberna-
culo prodit: uidet imminere hostes: atque in summo esse rem discrimine capit ar-
ma a proximis: atque in porta consistit. Consequitur hunc centurio eius cohortis
quae in statione erat: paulisper praeliū una sustinent: relinquit animus Sestiū
grauibus acceptis uulneribus: agere per manus tractus seruatur. Hoc spatio in-
terposito: reliqui sese confirmant: tantum ut in munitionibus consistere aude-
ant: speciemque defensorum praebant. Interim confecta frumentatione milites
nostri clamore exaudiunt: praecurrunt equites quanto res sit in periculo: co-
gnoscunt. Hic uero nulla munitio est: quae perterritos recipiat: nō modo con-
scripti: atque usus militaris imperiti ad tribunum militum centurionesque ora cō-
uertunt: quid ab his praecipiat: expectant. Nemo est tam fortis quin rei no-
uitate perturbetur: barbari signa procul conspicati oppugnatione desistunt re-
disse primo legiones credunt: quas longius discessisse ex captiuis cognouerāt
postea despecta paucitate ex omnibus partibus impetum faciunt: calones in pro-
ximum tumultum percurrunt: hinc celeriter deiectione se i signa manipulosque cō-
iiciunt. Eo magis timidos perterrent milites: alii cuneo facto ut celeriter perirū-
perent: cēsent: quoniam tam propinqua sint castra: & si pars aliqua circumēta ce-
ciderit: at reliquos seruari posse confidunt: alii ut iugo consistent: atque eundē
omnes ferant casum: hoc ueteres non probant milites: quos sub uexillo una
profectos docuimus: itaque inter se cohortati duce. C. Trebonio equite romano
qui eis erat praepositus: per medios hostes percurrunt: incolumesque ad unū
in castra perueniunt omnes: hos subsecuti calones equitesque eodē impetu militū
uirtute seruatur. At hi qui in iugo cōstituerant: nullo etiam nunc usu rei milita-

ris praep̄to: neque in eo quod probauerant consilio permanere: ut se loco superio-
re defenderent: neque eam: quam prodesse aliis uim celeritatemque uiderant: imi-
tari poterant: sed se in castra recipere conati: in iniquū locum dimiserunt. Cen-
turiones: quorum nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionū cau-
sa uirtutis in superiores erant ordines huius legionis traducti: ne ante partem
rei militaris laudem amitterent: fortissime pugnantes conciderunt: militūque
horum uirtute summotis hostibus praeter spem incolumis in castra peruenit p̄s
a barbaris circumuenta perit. Germani desperata expugnatione castrorum quod
nostros iam constitisse in munitionibus uidebant: cum ea praeda quam in sil-
uis deposuerant trans rhenum se receperunt: ac tantus fuit etiam post discessum
hostiū terror: ut ea nocte cum. C. Volucenus missus cum equitatu ad castra
uenissent fidem non facerent: adesse cū incolumi Caesarem exercitu. Sic om-
nino timor animos praecupauerat ut pene alienata mente deletis omnibus co-
piis equitatum se ex fuga recapisse dicerent: neque incolumi exercitu germanos
castra oppugnatos fuisse contenderent: quē timorem Caesaris aduentus su-
stulit. Reuersus ille euentus belli non ignares unū: quod cohortes ex statione:
& praesidio essent emissae questus: ne minimo quidem casu locum relinqui de-
buisse: multum fortunam in repentino hostiū aduentu potuisse iudicauit:
multo etiā amplius: quod pene ab ipso uallo portisque castrorum barbaros aue-
risset. Quarum rerum omnium maxime admirandum uidebatur: quod germa-
ni: quod eo consilio rhenum transissent: ut ambiorigis fines depopularent: ad castra
romanorum delati: optatissimum ambiorigi beneficiū obtulerint. Caesar ad-
uexandos rursus hostes profectus magno coacto numero ex finitimis in om-
nes partes dimittit omnes uici atque omnia aedificia quae quisque conspexerat: in-
cendebantur: praeda ex omnibus locis agebat frumenta non solum tanta mul-
titudine iumentorum atque hominum consumebantur: sed etiam anni tempo-
re atque imbribus procubuerat: ut si qui etiam in praesentia se occultassent: ta-
men his deductos exercitu rerum omnium inopia pereundum uideretur: ac sa-
pe in eum locū uentum est tanto in omnes partes diuiso equitatu: ut non mo-
do uisum ab se Ambiorigem in fuga circūspicerent captiui: sed nec plane eti-
am abisse ex conspectu contenderent: ut spe cōsequendi illata: atque infinito
labore suscepto: qui se summam a Caesare gratiam inituros putarent pene na-
turam studio uincerent: semperque paulum ad summam foelicitatem defuisse
uideretur atque ille latebris aut saltibus se eriperet & noctu occultaret: alias par-
tes regione: quae petere in maiore equitum praesidio quā quattuor quibus solis ui-
tam suam committere audebat: talimodo uastatis regionibus exercitum Caesar
duarum cohortium damno duro coterum remorum reducit: concilioque in eum
locum galliae inducto de coniuratione senonum & carnutum quāstionem ha-
bere instituit. Et de Accone: qui princeps eius consilii fuerat grauiore senten-
tia pronūciat ac more maiorum supplicium sumpsit. Nonnulli iudicium uerū-
ti per fugerunt: quibus cum aqua & igni interdixisset: duas legiones ad fines tre-
uironum: duas in lingonibus: & reliquas in senonum finibus adduxit: & in hy-
bernis collocauit: frumentoque exercitui prouiso ut instituerat: in Italiam ad cō-
uentus peragendos profectus est.

C. Iulii Cæsaris commentariorum de bello gallico liber septimus.

Vieta gallia Cæsar: ut instituerat: in Italiam ad conuen-
tus peragendos profiscitur: ibi cognoscit de Clodii cade.
Senatusque consulto certior factus ut omnes italiae iunio-
res coniurarent: delectū tota prouincia habere instituit.
Hæres in galliam trasalpinam celeriter perferuntur: ad-
dunt ipsi & affligunt rumoribus galli q̄ res poscere uide-
batur retineri urbano motu Cæsarem: neque in tantis dis-

sensionibus ad exercitum uenire posse: ac impulsu occasione: qui iā ante se po-
puli romani imperio subditos dolerent liberius atq; audacius de bello inire cō-
silia incipiunt: indictis inter se principes galliæ cōsiliis siluestribus ac remotis
locis queruntur de Acconis more posse hunc casum recedere ad ipsos demon-
strant miserantur communem galliæ fortunam: omnibus pollicitatiōibus ac
præmiis deposcūt: q̄ belli initia faciūt: & suis captis piculo galliā i libertatem
uendicent. In primis rationē habendam dicunt: prius q̄ eorum clandestina cō-
silia efferant: ut Cæsar ab exercitu intercludat. Id esse facile: qd̄ neq; legiones
absente iperatore audeant ex hybernis egredi: neq; imperator sine presidio ad
legiones peruenire posset: postremo in acie præstare interfici: q̄ non ueterem
belli gloriā libertate: neq; quam a maioribus accæperant: recuperent. His re-
bus agitat: p̄sententur carnutes nullum periculum cōmunis salutis causa re-
cusare principesq; se ex omnibus bellum facturos pollicentur: & quoniam in
præsentia de obsidibus cauere inter se non possent: ne res efferatur: ut iureiu-
rando ac fide sanciantur petūt: collatis militaribus signis: quod more eorū gra-
uissima cerimonia continetur: ne facto initio belli a reliquis deferantur: Tunc
collaudatis carnutibus: dato iureiurando ab omnibus q̄ aderāt tēpore huius
rei constituto: a cōsilio discedit: Vbi ea dies uenit Carnutes Cotuato & Cone-
to duo ducibus: desperatis hominibus genabin dato signo cōcurrūt: ciuesq;
romanos: q̄ negociandi causa ibi constituerant: in his C. Fusium Cottam hone-
stum equitū romanum: qui rei frumentariæ iussu Cæsaris præerat interficiūt
bonaque eorū diripiunt: celeriter ad omnes galliæ ciuitates fama p̄fertur Nā
ubi maior atq; illustrior incidit res clamore per agros regionesque significant
hanc alii deinceps excipiunt: & proximistradunt: ut tunc accidit: nam quæ ge-
nabin oriente sole gesta essent ante primam confectam uigiliam in finibus ar-
norum audita sunt: quod spatium est milium passuū circiter. cl. Simili ratioe
ibi Vercingetorix Celuli filius aruernus sumæ potētiae adolescēs eius pater
principatū galliæ totius obtinuerat: & ob eam causam: quod regnum appete-
bat ab ciuitate erat interfectus: cōuocatis suis clientibus: facile eos incēdit: co-
gnito eius consilio ad arma cōcurrunt prohibetur ab Gobanitione patruo suo
reliquisq; principibus: qui hanc tēptandam fortunam non existimabant: ex-
pellitur ex oppido gorgonia: non tamen desistit: atque in agris habet delectū
egenitum ac perditorum: ac coacta manu quoscunq; adit ex ciuitate: in suam
sententiā perducit: hortatur ut cōmunis libertatis causa arma capiat: magni-
que coactis copiis aduersarios suos a quibus paulo ante erat eiectus expellit &

Cotuatus
& Coneto
dumus de-
spati homi-
nes.
Ciues Roā
niī Genabi
oppido inter-
fecti.
Vercingen-
torix Celuli
filius:
Gobanitione.
Oppidum
Gorgonia.

ciuitate: rex ab suis appellatur dimittit quoquo uersus legatiōes obtestatur: ut
in fide maneāt: celeriter sibi senones: Parisios: pictones: cadurcos: turones: au-
lercos: lemonices: andos: reliquosq; omnes: qui oceanū attingunt: adiūgit om-
niū cōsensu ad eum deferretur imperiū: qua oblata potestate omnibus his ci-
uitatibus obsides imperat: certum numerū militum celeriter ad se aduci iussit.
Armorū quantum quæq; ciuitas domi: quodq; ante tempus efficiat: consti-
tuit. In primis equitatuī studet: sumæ diligentiae summam imperii seueritatē
addit: magnitudine supplicii dubitantes cogit: nam maiore commissio delicto
igne atq; omnibus tormentis necat leuiori de causa: auribus defectis: aut sin-
gulis effossis oculis domū remittit: ut sint reliquis documēto: & magnitudine
pœnæ perterreant alios. His suppliciis celeriter coacto exercitu Lucetium Ca-
durcum sumæ hominē audaciæ cū parte copiarum in rutenos mittit: ipse bi-
turiges profiscitur: eius aduentu bituriges ad heduos quorum erant i fide le-
gatos mittūt subsidium rogatum: quo facilius hostium copias sustinere possint.
hedui de consilio legatorū: quos Cæsar ad exercitum reliquerat: copias equita-
tus pediatuq; subsidio biturigibus mittūt: qui cum ad flumen ligerim uenif-
sent: qd̄ bituriges ab heduis diuidit: paucos dies ibi morati: neq; flumē trāsire
ausi: domū reuertuntur: legatisq; nostris renunciant se biturigum perfidiā
ueritos reuertisse: quibus id consilii fuisse cognouerint: ut si flumen trāsissent:
una ex pte ipsi: altera arueni circumsisterent. Id ea de causa quā legatis pronū-
ciarunt: an perfidia ad ducti fecerint: quod nihil nobis cōstat: non uidetur pro-
certo esse proponendū. Bituriges eorum decessu statim cum auernis iungun-
tur his rebus i Italiam Cæsari nunciatis: cum iā ille uirtute. C. Pōpei urbanas
res commodiorem i statu peruenisse itelligeret: in trasalpinam galliam profe-
ctus est: eo cū uenisset magna difficultate afficiebatur. qua ratione ad exerci-
tum peruenire posset. Nam si legiones i prouinciā accerserat se absentem: i
itinere prælio dimicaturas itelligebat: si ipse ad exercitum cōtenderet: ne his
quidē qui eo tempore geti uiderent: suā salutē recte cōmitti uidebat. Interim
Lucetius cadurcus i rutenos missus eā ciuitatē aruernis cōciliat: p̄gressus in
nitiobriges & gabales ab utrisq; obsides accipit: & magna coacta manu i pui-
ciam narbonem uersus eruptionē facere cōtendit. Qua renūciata Cæsar om-
nibus cōsiliis anteuertendum existimauit: ut narbonē profisceretur eo cū ue-
nisset timētes confirmat: præsidia in rutenis prouincialibus uolcis: artomicis:
tolosatibus circunq; narbonem: quæ loca erant hostibus finitima: constituit:
partem copiarum ex prouincia supplementumq; quod ex Italia adduxerat in
heluios q̄ fines aruenorum contingunt conuenire iubet. His rebus compara-
tis: represso iam Lucetio & remoto quod intrare intra præsidia periculosum
putabat i heluios profiscitur: & si mons gebēna q̄ auernos ab heuiis disclu-
dit durissimo tempore anni altissima niue iter ipediebat: tamen discussa niue
sex i altitudinem pedum atq; ita uiis patefactis militū sudore ad fines aruerno-
rum peruenit: quibus oppressis inopinatibus qd̄ se gebenna ut muro muni-
tos existimabant: ac ne singulari qdem homini: unquā eo tempore anni sem-
itæ patuerant: militibus imperat: ut quā latissime possunt: uagentur: & quam
maximū hostibus terrorē inferāt. Cæteriter hæc fama ac nunciū ad Vercingē-
torigem perferuntur: quem perterriti omnes auerni circumsistunt: atq; oble-

Vercingen-
torix rex
appellatus
sumæ se-
ueritatis uir

Flumen Li-
ger. Bituri-
ges ab He-
duis diuidit.

Virtus. Cn.
Pompeii.

Nitioabri-
ges & Ga-
bales.
Narbo.

Mons Ge-
benna.

crant: ut suis fortunis consulat neue ab hostibus diripiantur: praesertim cum uideat omne ad se bellum translatum: quorum ille precibus permotus: castra ex biturgibus mouet: in auernos uersus. At Caesar biduum in his locis moratus quod hac de Vercingetorige usus uentura opinione perciperat: per ca supplementum equitatusque cogendi ab exercitu discedit. Brutum adolescentem his copiis praefecit hunc monet: ut in omnes partes equites quam largissime peragentur: daturum se operam ne longius triduo a castris absit: his constitutis rebus suis inopinatus bus quam maximis potest itineribus Viennam peruenit: ibi nactus recentem equitatum quem multis ante diebus eo praemisera: neque diurno neque nocturno itinere intermisso per fines heduorum in lingones contendit: ubi duae legiones hymbabant: ut siquid etiam de sua salute ab heduis iniretur consilii celeritate praecuteret: eo cum peruenisset: ad reliquas legiones mittit: priusque in unum locum cum omnes cogit. quam de eius aduentu aruernis nunciari posset. Hac re cognita: Vercingetorix rursus in bituriges exercitum reducit: atque inde profectus gergobinam boiorum oppidum quod ibi eluetico praelio uictor Caesar collocauerat heduisque attribuerat oppugnare instituit: magnam hac res Caesari difficultatem ad consilium capiendum afferebat: si reliquam partem hyemis uno in loco legiones contineret ne stipendiariis heduorum expugnatis cuncta gallia deficeret quod nullum in eo amicis praesidium uideretur positum esse: si maturius ex hybernis educeret: ne ab re frumentaria duris subuectionibus laboraret praestare uisum est: tamen omnes difficultates petere quam tanta contumelia accepta: omnium suorum uoluntates alienare. Itaque cohortatus heduos de supportando comaeu praemittit ad boios: qui de suo aduentu doceant: hortenturque ut in fide maneant atque hostium impetum magno animo sustineant: duabus Agendicum legionibus atque impedimentis totius exercitus relictis: ad boios proficiscitur. Altero die cum ad oppidum senonum Vellaunodunum uenisset ne quem post se hostem relinqueret: quo expeditore re frumentaria uteretur oppugnare instituit. Idque biduo circumualauit: tertio die missis ex oppido legatis de deditione arma conferri: iumentum produci sexcentos obsides dari iubet: ea qui conficeret. C. Trebonium legatum reliquit: ipse ut quamprimum iter faceret: genabum carnutum proficiscitur: qui tunc primum allato nuncio de oppugnatione Vellaunoduni: cum longius eam rem ductum iri existimarent: praesidium genabi tuendi causa quod in eo mitterent: comprobabant. Huc biduo peruenit castris ante oppidum positis: diei tempore exclusus in posterum oppugnationem differt quaque ad eam rem usui sint: militibus impat: et quod oppidum genabum possuminis ligeris continebat: ueritus ne noctu ex oppido profugeret: duas legiones in armis excubare iubet genabenses paulo ante media nocte silentio ex oppido egredi si flumen transire coeperunt: qua re per exploratores nuntiata Caesari legiones quas expeditas esse iusserat: portis incensis intromittit: atque oppido potitur: per paucis ex hostium numero desideratis: quin cuncti caperentur quod potius atque itinerum angustiae multitudinis fugam intercluserant oppidum diruit atque incendit: praedam militibus donat: exercitum ligerim traducit: atque in biturigum fines peruenit. Vercingetorix ubi de Caesaris aduentu cognouit oppugnationem destituit: atque obuiam Caesari proficiscitur: Ille oppidum oppugnare instituerat. Quo ex oppido cum legati uenissent oratum ut sibi ignosceret: suaeque uitae consuleret:

Vienna.

Agendicum
oppidum
Vellaunodunum
oppidum
Caesar
oppugnat.Castra ante
Genabum
Caesar ponitOppidum
captum.

ut celeritate reliquas res conficeret: quarum pleraque erat consecutus: arma contra ferri: equos produci: obsides dari iubet: parte iam obsidum tradita: cum reliqua administrarentur: centurionibus & paucis militibus intromissis: qui arma iumentaque conquirerent: equitatus hostium procul uisus est: qui agmen Vercingetorigis antecesserat: quem simul atque oppidani conspexerunt: atque in spem auxilii inuenerunt: clamore sublato arma capere. portas claudere: murum comple re coeperunt. Centuriones in oppido cum ex significatione gallorum noui aliquid ab his iniri consilii intellexissent: gladiis districtis portas occupauerunt: suosque omnes incolumnes receperunt. Caesar ex castris equitatum educi iubet: praedium equestre committi: laborantibus iam suis germanos equites circiter. cccc. submitit: quos ab initio secum habere instituerat: eorum impetum galli sustinere non potuerunt: atque in fugam coniecti multis amissis: sese ad agmen receperunt: quibus perfligatis rursus oppidani perterriti: comprehensos eos quoque opera plarem concitata existimabant: ad caesarem perduxerunt: se sequi dederunt. Quibus confectis: Caesar ad oppidum auaricum: quod erat maximum munitissimumque in finibus biturigum: atque agri fertilissima regione profectus est: quod eo oppido recepto ciuitatem biturigum: se in potestatem redactus confidebat. Vercingetorix tot continuis incommodis Vellaunoduni genabi nouioduni acceptis suos ad concilium conuocat: docet longe alia ratione esse bellum gerendum atque antea gestum sit: omnibus modis huic rei studendum: ut pabulatione aut comaeu romani prohibeantur. Id esse facile: atque equitatu ipsi abundet: et quod anni tempore subleuentur: pabulum secari non posse necessario dispersos hostes ex aedificiis petere: hos omnes quotidie ab equitatibus diripi posse: praeterea salutis causa commoda negligenda uicos atque aedificia incendi oportere. Hoc spatium a boia quoque uersus quo pabulandi causa adire posse uideatur. Harum ipsis rerum copiam suppetere: quod quorum in finibus bellum geratur eorum opibus subleuentur: romanos aut inopiam non laturos: aut magno periculo longius a castris processuros neque interesse ipsos ne interficiant impedimentis ne exuant: quibus amissis bellum geri non possit: praeterea oppida incendi oportereque non munitione & loci natura ab omni sint periculo tuta: neu suis sint ad de tractanda militum receptacula neu romanis proposita ad copiam comaeu perdat: tollenda: hac si grauiora aut acerba uideantur: multo illa grauius estimare: liberos coniuges in seruitute abstrahi: ipsos interfici: quae sint necesse accidere uictis pati: omnium consensu hac sententia probata: uno die amplius. xx. urbes biturigum incendunt: hoc idem fit in reliquis ciuitatibus: in omnibus partibus incendia conspiciunt: quae & si magno cum dolore ferebant: tamen hoc sibi solatii proponebant: quod explorata uictoria celeriter amissa recuperaturos confidebant: deliberatur ad auaricum in comuni concilio incendi placeret: an defendi: percumbunt gallis omnibus ad pedes bituriges ne pulcherrimam prope totius galliae urbem: quem praesidio & ornamento sit omnibus suis manibus incedere cogerentur: facile se loci natura defensuros dicunt: quod prope ex omnibus partibus flumine: & palude circumdata unum habet & perangustum aditum: datur petentibus uenia: dissuadente primo Vercingetorige: post concedente & precibus ipsorum misericordia uulgi defensores idonei oppido deliguntur. Vercingetorix minoribus Caesarem itineribus subsequitur: & locum castris deligit: paludibus siluisque munitum ab

Caesarianicum
Vercingen-
torige de-
pu-
gnant.Auaricum
oppidum.

Cæsar ad
Auaricū ca-
stra ponit.

Fame Cæsa-
rianus labo-
rat exercitus

Auarico longe milia passuū. xy. ibi per certos exploratores in singula diei tem-
pora: quæ ad auaricum agerentur cognoscebat: & qd fieri uellet: imperabat.
omnes nostras pabulationes obseruabat: dispersosq; cum longius necessario p-
cederent adoriebatur: magnoq; incōmodo afficiebat: & si q̄tū ratione p̄uide-
ri poterat: ab nostris occurrebatur: ut in certis temporibus diuersisq; itinerib9
iretur. Castris ad eā partem oppidi positis: Cæsar q; intermissum a flumine &
a paludibus aditū: ut supra diximus angustum habebat: aggerem apparare:
uineas agere: turres duas constituere cœpit: nam circūuallare loci natura p̄hi-
bebat: de re frumentaria boīos atq; heduos adhortari non destitit: quorum al-
teri: q; nullo studio agebant non multum adiuuabant: alteri nō magnis facul-
tatibus: q; ciuitas erat exigua: & infirma: celeriter quod habuerunt: consūpe-
rūt: sūma cū difficultate rei frumētariæ affecto exercitu: tenuitate boīorū idul-
gentia heduorū incendiis ædificiorū: usq; eo: ut complures dies milites frumē-
to caruerint: & pecore longinquioribus uicis ab acto: extremā famem susten-
tarent: nulla tamen uox est ab his audita po. ro. maiestate: & superioribus ui-
ctoriis indigna: quinetiā Cæsar cū in opere singulas legiones appellaret: &
si acerbius inopiam ferrent: se dimissurū oppugnationem diceret: uniuerſi ab
eo ne id faceret: petebant sic se complures annos illo imperāte meruisse: ut nul-
lā ignominia acciperent: nusquā infectare discederent: hoc se ignominia latu-
ros loco: si inceptā oppugnationem reliq̄ssent: præstare omnes p̄ferre acerb-
itates q̄ nō ciuib9 ro. qui genabī perfidia gallos interissent: parentarent. Hæc
eadem centuriōib9: tribunisq; militū mādabāt: ut p̄ eos ad Cæsarem deferre-
tur. Cū iā muro appropinquassēt turres ex captiuis Cæsar cognouit Vercin-
gētorigem cōsūpto pabulo castra mouisse p̄pius auaricū: atq; ipsū cū egre-
tu expeditisq; q̄ iter egres p̄liari consueſſent: infidiarū cā p̄fectū: quo nostros
postero die pabulatū uenturos arbitrabatur: q̄bus reb9 cognitis media nocte
silentio p̄fectus: ad hostiū: castra mane peruenit. Illi celeriter p̄ exploratores
aduentu. Cæsaris cognito: carros impedimenta q; sua in arctiores siluas abdi-
derunt: copias omnes i loco edito: atq; apto istruxerūt: qua re nunciata Cæsar
celeriter sarcinas cōferri: arma expediti iussit. Collis erat breuiter ab infimo ac-
cliuis: hūc ex oībus fere partib9 palus difficilis: atq; impedita cingebat nō lati-
or pedibus quinquaginta: hoc se colle interruptis pontibus galli fiducia loci
continebant: generatimq; distribuit in ciuitates: oīa uada: ac saltus eius palu-
dis obtinebāt sic animo parati: ut si eā paludem romanī perrūpere conarentur
hæsitantes premerent ex loco superiore: ut qui iniquitatem cōditionis perspi-
cerent inani simulatione sese ostētare cognoscerent. Indignātes milites Cæsar
q; cōspectū suum hostes præferre possent tantulo spatio interiecto: & signū
prælii exposcētes edocet q̄to detrimento: & quod uirorū fortū morte necesse
sit constare uictoriā quos cū sic animo paratos uideret ut nullū p̄ sua laude pe-
riculū recusaret: summæ se iniquitatis condemnari debere nisi eorum uitam
sua salute habeat cariorem: sic milites consolatus eodem die reducit in castra
reliqua quæ ad oppugnationem oppidi pertinebāt administrare instituit. Ver-
cingētorix cum ad suos redisset: proditiōis insimulatus q; castra propius
romanos mouisset: q; cum omni equitatu discessisset: quod eius disces-
su romani tanta opportunitate & celeritate uenissent: non hæc omnia fortui

tu: aut sine consilio accidere potuisse: regnū illum galliæ male cæsaris cōcessu
q̄ ipsorū habere beneficio tali mō accusatus: ad hæc respondit: qd castra mo-
uisset: factū inopia pabuli etiam ipsis hortantibus: q; p̄pius romanos accessis-
set: persuasum loci opportunitate: qui se ipsum munitione defenderet: equitū
uero operā: neq; i loco palustri desiderari debuisse: & illis fuisse utile. quo sint
profecti: sūmā imperiū se consulto nulli discedentem tradidisse: ne is multitu-
dinis studio ad dimicandū impelleretur: cui rei propter animi mollicia stude-
re oēs uideret: q; diutius laborē ferre nō possent. Romani si casu interueniret
fortunæ si alicuius indicio uocati hinc habendam gratiam: q; & paucitatē eo-
rū ex loco superiore cognoscere: & uirtutē despiciere potuerint: qui dimicare
nō ausi: turpiter se in castra receperint. Imperiū se a Cæsare per proditiōem nul-
lum desiderare: q; habere uictoriā posset: quæ iam esset: sibi ac omnibus gal-
lis explorata: qn̄ et ipsis remitteret: si sibi magis honores tribuere: quā a se salu-
tē accipere uideantur. Hæc ut intelligatis inq;: sincere a me p̄nunciari: audi-
te romanos milites. producitq; seruos quos in pabulatione paucis ante diebus
exceperat: & famæ uinculisq; excruciauera: hi iam ante edocti quæ iterroga-
ti p̄nunciarent milites se esse legionarios dicunt fame & inopia adductos clā
ex castris exisse siq; frumenti aut pecoris in agros reperire possent: simili om-
nē exercitū inopia premi: neciā uires sufficere cuiusq; nec ferre operis laborē
posse. Itaq; statuisse imperatorē si nihil in oppugnatione oppidi p̄fecisset: tri-
duo exercitū deducere. Hæc inq; a me Vercingētorix beneficia habetis quæ
proditiōis insimulatis: cuius opera sine uestro sanguine: tantū exercitum ui-
ctorem fame cōsumptū uidetis: quem turpiter se ex fuga recipientem ne qua
ciuitas suis finibus recipiat a me p̄uissum est. Conclamat omnis multitudo: &
suo more armis concrepat: qd facere in eo cōsueuerunt: cuius rationē appro-
bant: summū esse Vercingētorigem ducem: nec de fide eius dubitandū ne
maiori bellum administraret. Statuunt ut decem milia hominum delecta ex
oībus locis in oppidū mittantur: nec solis biturigibus communem salutem cō-
mittendam censent: q; penes eos si id oppidum retinuisset: sūmam uictoriæ cō-
stare intelligebant. Singulari militum nostrorum uirtuti: consilia cuiusq; mo-
di gallos occurrebant: ut est sūmæ genus solertia atq; ad omnia immitanda:
& efficienda: quæ ab quoquo traduntur: aptissimū: nam & laqueis falces auer-
tebant: qua cum destinauerant: tormentis itorsus reducebāt: & aggerem cu-
niculis subtrahebant: eo scientius q; apud eos magnæ sunt ferrariæ atq; omne
genus cuniculorū notum atq; usitatum est: totum autem murum ex omni par-
te turrib9 contabulauerant atq; has coriis intexerant: tum crebris diurnis no-
cturnisq; eruptionibus aut aggeri ignem inferebant aut milites occupatos in
opere adoriebantur: & nostrarū turrium altitudinem quantum has quottidia-
nus agger expresserat commissis suarum turrium malis adæquabant. Mu-
ri autē omnes gallici hac fere forma sunt: trabes directæ perpetuæ in longitu-
dinem paribus iteruallis distantes inter se binos pedes in solo collocantur: hæc
re uinciunt extorsus: & multo aggere uestiunt: ea autē quæ diximus interual-
la: gradibus i fronte saxi effarciunt: his collatis & coagminatis & coagmen-
tatis alius in sup ordo adiicit: ut illud iteruallū seruetur neq; inter se contingāt
trabes: sed parib9 intermisce spaciis singula singulis saxi interiectis apte cōtine-

Muri gallo-
rum cuius-
modi sint.

antur sic deinceps oē opus contextitur: dum iusta muri altitudo expleat: hoc cum in speciē uarietateq; opus deforme non est alternis trabibus ac saxis: quarectis lineis suos ordines seruant: tum ad utilitatē & defensionē urbium summa habet opportunitatem: quod & ab incēdio lapidis: & ab ariete materia defendit: quare perpetuis trabibus pedes quadragenos plerūq; introrsus reuicta neque perrumpi: neq; distrahi potest: his tot rebus impedita oppugnatione: milites cum tot tempore frigore & assiduīs imbribus tardarentur: tam continētī labore omnia hæc superauerunt: diebus. xxy. aggerem latum pedes. ccc. xxx. altū pedes. lxxx. extruxerūt: cum is murum hostium pene cōtingeret. Cæsar cum ad opus consuetudinē excubaret: militesq; hortaretur: ne quod omnino tempus ad opere intermitteretur: paulo ante tertiam uigiliam est aduersum fumare aggerem quē cuniculo hostes succēderant. Eodēq; tempore toto muro clamore sublato duabus portis ab utroq; latere turrium eruptio fiebat. Alii faces: atq; aridā materiā de muro in aggerē eminus iaciebant: picē reliquasq; res qbus ignis excitari pōt: fundebant ut quo primū curreretur aut cui rei ferretur auxiliū: uix rō iniri posset: tamē quod instituto Cæsarīs semp duæ legiones p castris excubabāt: pluresq; prius tēpibus in opere erant: celeriter factū ē ut alii eruptionibus resisterent: alii turres reducerent: aggerēq; interscinderēt. Omnis uero ex castris multitudo ad restringendum cōcurrerent cum in omnibus locis cōsumpta iā reliqua parte noctis pugnaretur: semperq; hostibus spes uictoriæ redintegraretur: eo magis q; deustos pluteos turriū uidebāt: nec facile adire apertos ad auxiliandū animaduertebant. semperq; ipsi recētes defessis succederent: accedit inspectantibus nobis: quod dignū memoriā uisum ptermittendū nō existimauimus: qdā ante portā oppidi gallus per manus seui ac picis traditas glebas in ignē piciebat e regiōe turris scorpione ab latere dextro traiectus exanimatusq; cōcidit: hūc ex pximis unus iacentē transgressus eo quo ille munere fungebatur eadē rōne ictu scorpionis examinato: alteri successit tertius: & tertio quartus: nec ille pri⁹ ē a ppugnatorib⁹ uacuis relictus locus q; restincto aggere: atq; oī ea parte immotis hostibus finis ē pugnae factus: oīa experti galli: q; res nulla successerat: postero die consiliū cōeperūt ex oppido pfugere: hortante & iubēte Vercingentorige: id silentio noctis conati: nō magna iactura suorū sese effecturos sperabant: propterea q; neq; longe ab oppido castra Vercingentorigis aberāt: & palusq; perpetua intercedebat romanos ad insequendū tardabat: iāq; hoc facere noctu apparabant cum matres familias repente in publicū procurrerunt: flentesq; picetæ ad pedes suorū omnibus precibus petierunt: ne se & cōmunes liberos hostibus ad supplicium dederent: quas ad capiendam fugā natura & uiriū infirmitas impediret: ubi eos p stare in sententiā uiderūt: quod plerūq; in sumo piculo timor misericordiam nō recipit: cōclamare & significare de fuga romanis cōeperunt: quo timore pterriti galli: ne ab equitatu romanorū uia præoccuparentur: consilio destiterunt. Postero die Cæsar p mota turri: pfectisq; operibus: quæ facere instituerat: magno coorto imbri: nō inuile hāc ad capiendū consiliū tempestatem arbitrat⁹ est: q; paulo incautius custodias in muro dispositas uidebat: suosq; laquidias in opere uersari iussit: & qd fieri uellet ostendit: legiōes intra uincas in occulto expeditas cohortat⁹: ut aliqdo p tātis laborib⁹ fructū uictoriæ pceperant: his qui primū murum assendissent præmia pposuit: militūque signum dedit: illi subito ex omnibus partibus euolauerunt: murūq; celeriter complerunt: hostes renoua pterriti: muro turribusq; deiecti in foro ac locis patetioribus cuneatim constiterunt: hoc animo: ut si qua ex parte obuiam contraueniret: acie instructa depugnarent: ubi neminem in aquū locū sese dimittere: sed toto undiq; muro circūfundī uiderunt: ueritū ne omnino spes fugæ tolleretur: abiectis armis: ultimas oppidi partes continenti ipetu petuerūt: parsq; ibi cū angusto exitu portæ se ipsi premerent: a militibus pars iā egressa portis ab equitibus est interfecta: nec fuit qsq; qui prædā studeret: sic & genabica & labore operis incitati: nō ætate cōfectis: nō mulieribus: nō infantibus percerūt: deniq; ex omni numero qui fuit circiter milia. xl. iiii. dccc. qui primo clamore audito se ex oppido eiecerunt: incollumes: ad Vercingentorigē puenerūt quos ille multa iā nocte silentio ex fuga excepit: ueritus ne qua in castris ex eorū cōcursu & misericordia uulgi seditio oriret: ut pcul in uia dispositis familiarib⁹ suis principibusq; ciuitatū disparados deducēdosq; ad suos curaret: q; cuiq; ciuitati ps castrorū ab initio obuenerat. Postero die cōcilio cōuocato: cōsolat⁹ hortatusq; est: ne se admodū animo dimitterent: ne perturbarentur incommodo: nō uirtute neq; acie uicisse romanos: sed artificio quodā & sciētia oppugnationis: cuius rei fuerint ipsi imperiti errare siq; in bello oēs secundos rex euetus expectent: sibi nunq; placuisse. Auaricū defendi cuius rei testes ipsos haberet: sed factum imprudētia biturigū: & nimia obsequentia reliquorū: uti hoc incommodū reciperetur: id tñ se celeriter maiorib⁹ commodis sanaturum. Nā quæ ab cæteris gallis ciuitates dissentirent: has sua diligentia adiuncturū: atq; unū consiliū totius galliæ effecturum: cuius consensu ne orbis quidem terrarū possit obistere. Idq; se prope iam effectum habere: interea æquum esse ab his cōmunis salutis causa impetrari: ut castra munire instituerent: quo facilius hostiū repentinos impetus sustinerent. Fuit hæc oratio non ingrata gallis: & maxime q; ipse animo non defecerat: tanto accepto incommodo neq; se in occultū abdiderat: & conspectum multitudinis fugerat: plusque animo prouidere & præsentire uidebatur q; re integra. Primo incēdendū auaricū: post deferendū censuerat: itaq; ut reliquorū imperatorum res aduersa auctoritate minuunt: sic huius ex contrario dignitas incommodo accepto indies augebatur: simul i spem ueniebāt eius affirmatione de reliquis adiungendis ciuitatibus: primūq; eo tepore galli castra munire instituerunt: & sic sūt animo consternati hoīes insueti laboris: ut omnia quæ imperarentur sibi patienda existimarent: nec minus q; est pollicitus: Vercingentoris animo laborabat ut reliquas ciuitates adiungeret: atq; ea bonis pollicitationibus alliciebat: huic rei idoneos homines deligebat quorum quisque aut oratiōe subdola: aut amicitia facillime posset: qui Auarcio expugnato refugerant: armados uestiēdosque curat simul ut diminuta copiæ redintegrarentur: imperat: certum numerū militum ciuitatibus: quem & quam ante diem in castra adduci uelit: sagittariosque omnes: quorū erat per magnus numerus in gallia conquiri: & ad se mitti iubet. His reb⁹ celeriter q; auarici deperierat: expletur iterim Teutonatus Olluiconis filius rex nitiobrigū: cuius: pater ab senatu nostro amicus erat appellatus: cum magno equitum suorū numero: & quos ex aquitania cō-

rent: his qui primū murum assendissent præmia pposuit: militūque signum dedit: illi subito ex omnibus partibus euolauerunt: murūq; celeriter complerunt: hostes renoua pterriti: muro turribusq; deiecti in foro ac locis patetioribus cuneatim constiterunt: hoc animo: ut si qua ex parte obuiam contraueniret: acie instructa depugnarent: ubi neminem in aquū locū sese dimittere: sed toto undiq; muro circūfundī uiderunt: ueritū ne omnino spes fugæ tolleretur: abiectis armis: ultimas oppidi partes continenti ipetu petuerūt: parsq; ibi cū angusto exitu portæ se ipsi premerent: a militibus pars iā egressa portis ab equitibus est interfecta: nec fuit qsq; qui prædā studeret: sic & genabica & labore operis incitati: nō ætate cōfectis: nō mulieribus: nō infantibus percerūt: deniq; ex omni numero qui fuit circiter milia. xl. iiii. dccc. qui primo clamore audito se ex oppido eiecerunt: incollumes: ad Vercingentorigē puenerūt quos ille multa iā nocte silentio ex fuga excepit: ueritus ne qua in castris ex eorū cōcursu & misericordia uulgi seditio oriret: ut pcul in uia dispositis familiarib⁹ suis principibusq; ciuitatū disparados deducēdosq; ad suos curaret: q; cuiq; ciuitati ps castrorū ab initio obuenerat. Postero die cōcilio cōuocato: cōsolat⁹ hortatusq; est: ne se admodū animo dimitterent: ne perturbarentur incommodo: nō uirtute neq; acie uicisse romanos: sed artificio quodā & sciētia oppugnationis: cuius rei fuerint ipsi imperiti errare siq; in bello oēs secundos rex euetus expectent: sibi nunq; placuisse. Auaricū defendi cuius rei testes ipsos haberet: sed factum imprudētia biturigū: & nimia obsequentia reliquorū: uti hoc incommodū reciperetur: id tñ se celeriter maiorib⁹ commodis sanaturum. Nā quæ ab cæteris gallis ciuitates dissentirent: has sua diligentia adiuncturū: atq; unū consiliū totius galliæ effecturum: cuius consensu ne orbis quidem terrarū possit obistere. Idq; se prope iam effectum habere: interea æquum esse ab his cōmunis salutis causa impetrari: ut castra munire instituerent: quo facilius hostiū repentinos impetus sustinerent. Fuit hæc oratio non ingrata gallis: & maxime q; ipse animo non defecerat: tanto accepto incommodo neq; se in occultū abdiderat: & conspectum multitudinis fugerat: plusque animo prouidere & præsentire uidebatur q; re integra. Primo incēdendū auaricū: post deferendū censuerat: itaq; ut reliquorū imperatorum res aduersa auctoritate minuunt: sic huius ex contrario dignitas incommodo accepto indies augebatur: simul i spem ueniebāt eius affirmatione de reliquis adiungendis ciuitatibus: primūq; eo tepore galli castra munire instituerunt: & sic sūt animo consternati hoīes insueti laboris: ut omnia quæ imperarentur sibi patienda existimarent: nec minus q; est pollicitus: Vercingentoris animo laborabat ut reliquas ciuitates adiungeret: atq; ea bonis pollicitationibus alliciebat: huic rei idoneos homines deligebat quorum quisque aut oratiōe subdola: aut amicitia facillime posset: qui Auarcio expugnato refugerant: armados uestiēdosque curat simul ut diminuta copiæ redintegrarentur: imperat: certum numerū militum ciuitatibus: quem & quam ante diem in castra adduci uelit: sagittariosque omnes: quorū erat per magnus numerus in gallia conquiri: & ad se mitti iubet. His reb⁹ celeriter q; auarici deperierat: expletur iterim Teutonatus Olluiconis filius rex nitiobrigū: cuius: pater ab senatu nostro amicus erat appellatus: cum magno equitum suorū numero: & quos ex aquitania cō-

Auaricū captum.

Consilio

Oppido

Teutonatus rex nitiobrigū

duxerat: ad eū peruenit. Cæsar avarico cum plures dies cōmoratus summā que ibi copiā frumenti & reliqui cōmeatus nactus exercitū ex labore atq; inopia refecit. Iā ppe hyeme cōfecta: cū anni tempore ad gerendum bellū uocaretur: & ad hostem p̄ficisci cōstituiſſet siue eū ex paludibus siluiſq; elicere: siue obſidio ne premere poſſet: legati ad eū principes heduorum ueniunt oratū maxime neceſſario tempore ciuitatū ſubueniat: ſummo eſſe in periculo rem q; cū ſinguli magiſtratus antiquitus creati atq; regiā poteſtatem annum obtinere conſueuiſſent: duo magiſtratuū gerant & ſe uterq; eorū legibus creatum eſſe dicat horum eſſe alter. Conuictolitanem florentem & illuſtrem adoleſcentem: alter. Cotum antiquiſſima familiā natū: atq; ipſum hoīem ſummā potētia: & magne cognationis: cuius frater Valetiacius proximo anno eundē magiſtratū geſſerit: ciuitatem omnem eſſe in armis: diuiſū ſenatum: diuiſum populū: ſuas cuiuſq; eorum clientelas: quod ſi diuini alatur cōtrouerſia: fore uti pars cū ciuitatis parte conſigat: id ne accīdat: poſitum in eius diligentia: atq; auctoritate. Cæſar & ſi a bello atq; hoſte diſcedere detrimento ſummo eſſe exiſtimabat: tamen nō ignorans quanta ex diſſenſionibus incommoda oriri conſueſſent: ne tanta & tam coniuncta po. ro. ciuitas: quā ipſe ſemper aluiſſet: oībusq; rebus ornaffet: ad uim atq; ad arma diſcederet: atq; ea pars quæ minus conſideret auxilia a Vercingentorige accerſeret: huic rei præuertendū exiſtimauit: & quod legibus heduorū his qui ſummum magiſtratū obtineret: finibus excedere non liceret: ne quid de iure aut legibus diminuiſſe uideretur: ipſe in heduos p̄ficisci ſtatuit: ſenatūq; omnem & quos inter cōtrouerſia eſſet: etiā ad ſe uocauit. Cū prope omnis ciuitas eo cōueniſſet: docereturq; paucis clā uocatis: alio loco alio tempore: atq; opportuerit fratrem a fratre ſe nunciatum: cum leges duas ex una familiā uiuo utroq; nō ſolū magiſtratus creati uetarent: ſed etiā in ſenatu eſſe prohiberent: totū magiſtratū deponere coigit. Conuictolitanem: qui per ſacerdotes more ciuitatis: intermiſſis magiſtratibus eſſet creatus: poteſtatem obtinere iuſſit. Hoc decreto interpoſito hortatur heduos ut cōtrouerſiarum ac diſſenſionis obliuiſcerentur: atque omnibus omiſſis his rebus huic bello ſeruirent: eaq; quæ meruiſſent præmia: ab ſe deuicta gallia expectarent: equitatūq; omnem & peditum milia decem celeriter mitterent: quæ in præſidiis rei frumentariæ cauſa diſponeret: exercitū i du as partes diuiſit. iiii. legiones in ſenones pariſioſq; Labieno ducēdas dedit. y. ipſe in aruernos ad oppidum gorgoniam ſecundū flumē Elauer duxit: equitatus partē ille attribuit: partē ſibi reliquit. Quare cognita Vercingentorix oībus interruptis eius fluminis parte iter facere cœpit: cum uterq; utriq; exiſſet exercitus in conſpectu peregrine regione caſtrorum caſtra ponebat: diſpoſitis exploratoribus necubi effecto pōte romani copias traducerent. Erat i magnis Cæſaris difficultatib; res ne maior æſtatis pars flumine impediretur qd non fere aut autumnum elauer uado tranſiri ſoleat atq; ne id accideret: ſilueſtri loco caſtris poſitis regione unius eorum pontium quos Vercingentorix reſcindendos curauerat: poſtero die cum duabus legionibus in occulto reſtitit: reliquas copias cum omnibus impedimentis ut conſueuerat miſit demptis quibusdā cohortibus uti numerus legionū conſtare uideretur: his q; longiſſime poſſent progredi iuſſis cum iam ex diei tempore coniectam caperet: in

Conuictoli-
tanes.

Oppidum
Gorgonia.
Flumen.
Elauer.

caſtra peruentū: iſdem ſublicis: quarum pars iſerior integrā remanebat pon- te reficere cœpit: celeriter reſecto ope legionibusq; & loco caſtris idoneo dele- cto reliquas copias reuocauit. Vercingentorix recognita: ne cōtra ſuā uolūta- tē dimicare cogereſ: magnis itinerib; anteceſſit. Cæſar ex eo loco quū caſtris gorgoniā puenit equeſtriq; p̄lio eo die leui facto: p̄ſpecto urbi ſitu quæ poſita in altiffimo monte oēs aditus difficiles habebant: de expugnatione non prius agendū conſtituit: q̄ rē frumentariā expediſſet. At uero Cingētorix caſtris p- pe oppidū poſitis mediocribus circū ſe interuallis ſeparatim ſingularū ciuita- tū copias collocauerat: atq; oībus eius iugi collibus occupatis: qua deſpici po- terat: horribilē ſpeciē præbebat: principesq; earū ciuitatū: quos ſibi ad conſili- um capiendū delegerat: prima luce ad ſe quotidie conuenire iubebat ſeu qd coicandū ſeu qd adminiſtrandū uideretur: neq; ullū fere diē intermittebat: qn equeſtri p̄lio interiectis ſagittariis: qd in quoquo eēt aī ac uirtutis ſuorū pericli- taretur. Erat e regione oppidi collis ſub ipſis radicibus montis egregie muni- tus: atq; ex oī parte circūciſus: quē ſi tenerent noſtri: & aquæ magna parte & pabulatione libera prohibitori hoſtes uidebantur. Sed is locus p̄ſidio ab his nō nimis firmo tenebatur: tamen ſilētio noctis Cæſar ex caſtris egreſſus: pri- uſq; ſubſidiū ex oppido uenire poſſet: deſecto præſidio potius loco: duas ibi le- giones collocauit: foſſamq; duplicē duodenū pedū a maioribus caſtris ad mi- nora perduxit: ut tuto ad repentinū hoſtiū incurſum etiā ſinguli cōmeare poſ- ſent. Dum hæc ad gorgoniā geruntur. Cōuictolitanius heduus cui magiſtra- tum adiudicatū a Cæſare demōſtrauiſus ſollicitatus ab aruernis pecunia cū quibusdā adoleſcentibus colloquitur: quorum erat princeps Litauicus: atque eius fratres ampliffima familiā nati adoleſcentes. Cum his primum cōmuni- cat: hortaturq; ut ſe liberos natos meminerint: una eſſe heduorum ciuitatem quæ certiffimam galliæ uictoriā detineat: eius auctoritate reliquas contine- ri qua traducta locum conſtandi romanis in gallia non fore eſſe nonnullo ſe Cæſaris beneficio affectu: ſic tamē ut iuſtiſſimā apud eum cauſam obtinue- rit: ſed plus comuni libertati tribuere: cur enim potius hedui de ſuo iure: & de legibus ad Cæſarē diſceptaturi: q̄ romani ad heduos ueniāt. Celeriter ado- leſcentibus & oratiōe magiſtratus & p̄m o deductis: cum ſe uel principes cō- ſilii fore p̄ſiterentur ratio perficiendū quærebatur: quod ciuitatē temere ad ſu- ſcipiendū bellum adduci poſſe non conſidebant: placuit ut Litauicus decē illis milibus: quæ Cæſari ad bellum mitterent: præſiceretur atq; ea ducēda cu- raret: fratresq; eius ad Cæſarem percurrerent: reliqua qua ratione placeat: con- ſtituūt. Litauicus accepto exercitu: cum milia paſſuum circiter .xxx. ab gor- gonia abeſſet: conuocatis ſubito militibus lachrymans: quo p̄ficiscimur in- quit milites: omnis noſter equitatus: nobilitas omnis interiit: principes ciuita- tis. Eporedorix & Viridomarus inſimulati proditiōis ab romanis indiſta re- interfecti ſunt. Hæc ab ipſis cognoscite: q̄ ex ipſa cæde fugerunt: nā ego fra- tribus: atq; omnibus propinquis meis interfectis: dolore phibeor: quæ geſta ſunt p̄nūciare pducunt hī quos ille edocuerat: q̄ dici uellet: atq; eadē q̄ Lita- uic; p̄nūciauerat multitudinē exponūt: multos eq̄tes heduorū interfectos q̄ col- locuti cū aruernis dicerēt: ipſos ſe iter multitudinē militū occultaffe atq; ex me- dia cæde p̄fugiſſe. Cōclamāt hedui & Litauicū obſecrāt ut ſibi cōſulat: q̄ſi

Litauicus.

Eporedorix
Viridomarus.
Cotus.
Conuictolitanus com-
petitor.

uero inquit ille consilium sit res: ac non necesse sit nobis gorgonia contendere: & cum aruernis nosmet coniungere: an dubitamus quin nefario facinore admissio romani una ad nos interficiendos concurrat: proinde si quid in nobis animi est persequamur eorum mortem: quod indignissime interierint: atque hos latrones interficiamus: ostendit ciues romanos quod eius perfidii fiducia una erant magnum numerum frumenti comestuique diripit: ipsos crudeliter excruciatos interficit: nuncios tota ciuitate heduorum dimittit: eodem mendacio de caede equitum & principum promonet: hortatur ut simili ratione: atque ipse fecerit: suas iniurias persequatur. Eporedorix heduus summo loco natus adolescens & summæ domi potentia & una Viridomarus parætatæ & gratia: sed genere dispari: quæ Cæsar ab Diuitiaco traditum ex humili loco ad summam dignitatem perduxerat in equitum numero: conuenerant nominatim ab eo euocati: his erat inter se de principatu contentio: & in illa magistratus controuersia: alter pro Conuictolitane: alter pro Coto summis opibus pugnauerant: ex his Eporedorix cognito Litauici consilio media fere nocte rediit ad Cæsarem desertor: orat ne patiatur ciuitatem paruus adolescentium consiliis ab amicitia populi romani deficere: quod futurum provideat: si se tot hominum milia cum hostibus coniuxerint: quorum salutem neque propinqui negligere: neque ciuitas leui momento aestimare posset. Magna affectus sollicitudine hoc nuncio Cæsar: quod semper heduorum ciuitati præcipue indulserat: nulla interposita dubitatione legiones expeditas quattuor equitatumque omnem ex castris educit: nec fuit spatium tali tempore ad contrahenda castra: quod res in celeritate posita esse uidebatur. Fabio legatum cum legionibus duabus castris præsidio relinquit: fratres Litauici cum comprehendit iussisset: pauloante res perit ad hostes fugisse: adhortatus milites ne necessario tempore itineris labore promoueantur: cupidissimis omnibus progressus milia passuum. xxy. agmen heduorum conspiciatus: immisso equitatu: iter eorum moratur atque impedit: interdicitque omnibus ne quenquam interficiant. Eporedorixem & Viridomarus: quos illi interfectos existimabant: inter equites uersati: suosque appellare iubet. His cognitis & Litauici fraude perspecta: hedui manustendere: deditionem significat: & proiectis armis mortem deprecari. Litauicus cum suis clientibus: quibus nefas morte gallo est etiam in extrema fortuna deserere patronos: Gorgonia profugit: Cæsar nunciis ad ciuitatem heduorum missis quod suo beneficio conseruatos docerent quos iure belli interficere potuisset: tribusque horis noctis exercitui ad quietem datis: castra ad gorgonia mouit. Medio fere itinere equites a Fabio missi quanto res in periculo fuerit exponunt summis copiis castra oppugnata demonstrant cum crebro integri defessis succederent: nostrosque assidue labore defatigarunt: quibus propter magnitudinem castrorum perpetuo esset iisdem eodem in uallo permanendum: multitudine sagittarum atque omnis generis telorum multos uulneratos ad hæc sustinenda magno usus fuisse tormenta: Fabium discessu eorum: duabus relictis portis: obstruere cæteras: pluteosque uallo addere: & se in posterum diem similemque casum apparare. His rebus cognitis Cæsar summo studio militum ante ortum solis in castra peruenit. Dum hæc ad gorgoniam geruntur: hedui primis nunciis a Litauico acceptis nullum sibi ad cognoscendum spatium relinquunt: impellit alios auaritia: alios iracundia & temeritas: quæ maxime illi hominum generi est innata: ut leuem auditionem habeant pro

re comperta. bona ciuium romanorum diripiunt: caedes faciunt: in seruitutem abstrahunt: adiuuat rem proclinatam Conuictolitanus: plæbemque ad furorem impellit: ut facinore admissio: ad sanitatem reuerti pudeat. M. Aristium. tri. militum iter ad legionem facientem: fide data ex oppido cauillono educunt idem facere cogunt eos qui negociandi causa ibi constiterant: hos continuo in itinere ad orti omnibus impedimentis exuunt: repugnantes dies noctemque obsident: multis utrinque interfectis: maiorem multitudinem armatorum concitant. Interim nuncio allato: omnes eorum milites in potestate Cæsaris teneri concurrunt ad Aristium nihil publico factum consilio demonstrant: quaestionem de bonis direptis decernunt: Litauici fratrumque bona publicant: legatos ad Cæsarem sui purgandi gratia mittunt: hæc faciunt recuperandorum suorum causa. Sed contaminati facinore: & capti compendio ex direptis bonis quod ea res ad multos pertinebat timore poena exterriti consilia clam de bello inire incipiunt ciuitatesque reliquas legationibus sollicitant: quæ tamen Cæsar intelligebat: tamen quammitissime potest legatos appellat nihil se propter inscientiam: leuitatemque uulgi grauius de ciuitate iudicare neque de sua in heduos beniuolentia diminueret ipse maiorem galliæ motum expectans: ne ab omnibus ciuitatibus circumsisteretur: consilia inibat: quemadmodum a gorgonia discederet ac rursus omnem exercitum contraheret ne profectio nata a timore defectionis similis fugæ uideretur. Hæc cogitanti accidere uisa est facultas bene rei gerendæ: nam cum minora in castra operis perspicendi causa uenisset: animaduertit colle qui ab hostibus tenebatur: nudatum hominibus: quod superioribus diebus uix præ multitudinem cerni poterat admiratus quaerit ex perfugis causam: quorum magnus ad eum quottidie numerus confluebat. Constabat iter omnes quidem: iam ipse Cæsar per exploratores cognouerat dorsum esse eius iugum prope æquum: sed hunc siluestre: & angustum: qua esset aditus ad alteram partem oppidi: uehementer huic illos loco timere: nec iam aliter sentire: uno colle ab romanis occupato: si alterum amississent quin pene circunuallati: atque omni exitu & pabulatione interclusi uiderentur ad hunc muniendum omnes a Vercingetorige euocatos. Hac re cognita Cæsar mittit complures equitum turmas eisdem media nocte imperat: ut paulotumultuosius omnibus in locis uagarentur: prima luce magnum numerum impedimentorum ex castris detrahi: milionesque cum cassidibus equitum specie ac simulatione collibus circunuehi iubet. His paucos addit equites qui latius ostentationis causa uagarentur longo circuitu easdem omnes iubet petere regiones: hæc procul ex oppido uidebatur ut erat a gorgonia despectus in castra: neque tanto spatio: certi quid esset explorari poterat. Legionem unam eodem iugo mittit: & paulum pergressam inferiore loco constituit: siluisque occultat: auget gallis suspicio: atque omnes ille munitionum copiae traducuntur: uacua castra hostium Cæsar conspiciatus tectis insignibus suorum occultatisque signis militibus raros milites: qui ex oppido animaduertentur: ex maioribus castris in minora traducit: legatisque: quos singulis legionibus præfecerat: quid fieri uellet ostendit: in primis monet ut contineant milites ne studio pugnandi aut spe prædelongius pergradientur: quid iniquitas loci habeat incommodi: proponit hoc una celeritate posse mutari: occasionis esse redi: non prælium. His rebus expositis: si gnum dat: & ab dextera parte alio ascensu eodem tempore ad heduos mittit op

Cauillonum
oppidum.

Fontoma
tue Nitio-
brigum rex

pidi murus ab planicie atq; initio ascensus: recta regio: si nullus anfractus intercederet. M. cc. passus aberat quicquid huic circuitus ad molliendū cliuū accesserat: id spatium itineris augebat a medio fere colle i longitudine ut natura montis ferebat: ex grandibus saxis sex pedum murum: qui nostrorū impetum tardaret produxerant galli: atq; inferiore omni spatio uacuo relicto superiorem partem collis usq; ad murum oppidi densissimis castris compleuerāt milites signo dato celeriter ad munitionem perueniunt: eamq; transgressi trinīs castris potiunt. Ac tāta fuit in castris celeritas: ut Fontomatus rex nitiobrigū subito in tabernaculo oppressus ut meridie cōquieuerat supiore corporis parte nudata: uulnerato equo: uix se manibus prādātū: Cæsar receptū canius sit legioniq; decimæ: qua cum erat concionatus: signa cōstituit: at reliquarum milites legionū non exaudito tubæ sono: q; satis magna uallis intercedebat: tamen a tribunis militum legatisq; ut erat a Cæsare præceptū retinebant. Sed elati spe celeris uictoriæ & hostium fuga & superiorum temporū secundis preliis nihil arduum adeo sibi esse existimauerunt quos in uirtute consequi possint neq; prius finem sequendi fecerunt q̄ muro oppidi portisq; at propinquarunt tū uero ex omnibus urbīs partibus orto clamore qui longius aberant repentino tumultu perterriti cum hostem intra portas esse existimaret sese ex oppido eiecerūt: matres familias de muro uestem argentumq; iactabant: & pectore nudo pminētes passis manibus obtestabantur romanos ut sibi parceret: ne sicut avarici fecissent: ne mulieribus quidem atq; infantibus abstinerent: nonnullæ de muris per manus demissæ sese militibus tradebant. Fabius cæturio legiōis octauæ quem inter suos eo die dixisse cōstabat excitari se a uarciensibus pmiis neq; commissurum ut prius quisquam murum ascenderet: tres suos nactus manipulares atq; ab his subleuatis murum ascendit: hos ipse rursus singulos exceptans: in murū extulit. Interim hi qui ad alteram partem oppidi supra demonstrauimus: munitionis causa conuenerant: primo exaudito clamore: idē etiā crebris nunciis incitati: oppidum ab romanis teneri præmissis equibus magno concursu eo cōtenderunt: eorum: ut quisq; primus uenerat: sub muro cōsistebat: suorumq; pugnantū numerum augebat: quorum cū magna multitudo conuenisset: matres familias q̄ paulo ante romanis de muro manus tēdebāt suos obtestari: & more gallico passum capillū ostentare: liberosq; in conspectum proferre cæperunt: erat romanis neq; uumero neque loco aqua contentio simul & cursu & spatio pugnæ defatigati: nō facile recenets atq; integros sustinebant. Cæsar cum iniquo loco pugnari: hostiumq; augeri copias uidisset: præmetuens suis ad. T. Sextium legatum: quem minoribus castris p̄sidio reliquerat: mittit: ut cohortes ex castris celeriter educeret: & sub infimo colle ad dextro latere hostiū cōstitueret: ut si nostros depulso loco uidisset quo minus libere hostes insequerētur terrere: ipse paulū ex eo loco cū legione p̄gressus ubi cōstiterat euentū pugnæ expectabat: cum acerrime communis pugnaret hostes loco & numero nostri uirtute confideret: subito sunt hedui uisi: ab latere nostris apto: quos Cæsar ab dextera parte alio ascensu manus destināda causa miserat: hi similitudine armorū uehementer nostros p̄terruerūt actā meti dextris humeris exercitus animaduertit quod insigne pacatum esse consueuerat: tamen id ipsum sui fallendi causa milites ab hostibus factū existima-

bant: eodem tempore. L. Fabius cæturio quiq; una murum ascenderant circū Fabius preuenti: atq; interfecti muro præcipitātur. M. Petronius eiusdem legionis centurionis. clarum centurionis. rans multis iā uulneribus acceptis manipularibus suis. qui illum secuti erant quoniā inquit me una uobiscum seruire non possum: uestre quidē certe salutē prospiciā quos cupiditate gloriæ adductus i periculum deduxi uos data facultate uobis cōsulite: simul irrupit in medios hostes: duobus interfectis reliquos a porta paulū submouit: conatibus auxiliari suis frustra inqt meā uitæ subuenire conamini: quem iā sanguis uiresq; deficiunt: deinde hinc abite: dum est facultas uosq; ad legionem recipite. Ita pugnans post paulū cōcidit ac suis salutū fuit nostri cum undique premerentur. xlyi. centurionibus amissis: deiectione sunt loco. Sed intolerantius gallos insequentes legio decima tardauit: quæ p̄ præsidio paulo æquiore loco cōstiterat. Hanc rursus. xlii. legiōes cohortes ex cæperunt quæ ex castris minoribus eductæ cum. T. Sextio cæperant locū superiorem. Legiones ubi primum planiciem attigerūt: infestis cōtra hostes signis cōstituerunt: Vercingetorix ab radicibus collis suos intra munitiones reduxit eo die milites sunt paulo minus septingenti desiderati. Postero die Cæsar cōtiōe aduocata: temeritatē cupiditatēq; militū reprehendit: q; sub ipsi iudicauisset quo pcedendū: aut qd agendū uideret: neq; signo recipiendū dato cōstitissent neq; a tribunis militū legatisq; retineri potuissent: exposuit qd iniquitas loci posset: qd ipse ad Auaricū sensisset: cū sine duce: & sine equatu dep̄hēlis hostibus exploratam uictoriā dimisisset: ne parū modo detrimentū in cōtētiōe ppter iniquitatem loci accideret quātōpere eorū animi magnitudinē admiraret q; nō castrorū munitiones: nō altitudo montis nō murus oppidi tardare potuissent tantōpere licentiā arrogantiamq; reprehendere: q; plus se q̄ imperatorem de uictoria atq; exitu rerum sentire existimarent: nec minus se ab milite modestiam & continentiam q̄ uirtutem atq; animi magnitudinē desiderare. Hac habita contione & ad extremū oratione confirmatis militibus: ne ob hanc causam animo permouerentur: neq; iniquitas loci attulisset: uirtuti hostiū tribuerent eadē de protectione cogitās quæ ante senserat: legiones ex castris eduxit aciemq; idoneo loco constituit. Cū Vercingetorix nihilominus in æquū locum defenderet: leui facto equæstri prælio atque secundum in castra exercitū reduxit cum hoc idē postero die fecisset satis ad gallicam ostentationē minuentiam: militumq; animos confirmandos factū existimans: in heduos castra mouit: ne tū quidem insecutis hostibus tertio die ad flumen elauer pōtes refecit: atq; exercitum traducit: ibi a Viromaro: atq; Eporodorige heduis appellatus dicit cum omni equitatu Litauicū sed sollicitandos heduos. profectū opus esse ipsos præcedere ad confirmandam ciuitatem: & si multis iam rebus perfidiam heduorum perspectam habebat: atq; horum discessu ad maturari defectionem ciuitatis existimabat: tamen retinendos eos nō constituit: ne aut inferre iniuriā uideretur: aut dare timoris aliquam suspensionem discedētibus his breuiter sua i heduos merita exponit: quos & q̄ humiles accepisset: & cōpulsos in oppida: multatos agris omnibus ereptis copiis: imposito stipendio obsidibus summa cum contumelia extortis: & quam in fortunam: quamq; in amplitudinē deduxisset: ut non solum in pristinum statū redissent: sed omni-

Romani pa-
rū p̄pere pu-
gnant.

Lucius
Petronius
centurio

Lucius
Petronius
centurio

Nouodionum oppidū heduorū um temporum dignitatem & gratiam antecessisse uiderentur. His datis mandatis eos ab se dimisit. Nouiodonū erat oppidum heduorū ad ripas ligeris opportuno loco positum: hunc Cæsar omnes obsides galliæ frumentum pecuniā publicam: suorum atq; exercitus impedimentorum magnam partem cōtulerat huc magnum numerum equorum huius bellī causā italia atq; hispania coemptorū miserat eo cū Eporodorix Viridomarusq; uenissent: & de statu ciuitatis cognouissent: Litauiū Librac̃te ab heduis receptū: quod est oppidū apud eos maxime auctoritatis Conuictolitanē magistratū magnamque partem senatus ad eum conuenisse: legatos ad Vercingentorīgē de pace & amicitia concilianda publice missos: nō prætēmittendum tantum commodū existimauerunt: Itaq; interfectis Nouiodum custodibus: quique eo negociandi causa conuenerant: pecuniā atq; equos inter se partiti sunt obsides ciuitatū Librac̃te ad magistratum deducēdos curauerunt oppidū: quod a se teneri nō posse iudicabant: necui esset usui romanis incenderūt: frumenti qd̃ subito potuerunt nauibus auxerunt: reliquum flumine atq; incendio corruerūt ipsi ex finitimis regionibus copias quærere: cogere præsidia: custodiasq; ad ripas ligeris disponere: equitatūq; omnibus locis iniiciendi timoris causa ostentare cōperunt: si ab re frumentaria romanos excludere: aut adductos inopia ex puincia expellere possent: quam ad spem multū eos adiuuabat: q; Liger ex niuib; creuerat: & omnino uado trāsiri nō posse uideret: quibus rebus cognitis Cæsar maturandū sibi cēsuit si esset in perficiendis pōtibus periclitandum ut priusq̃ essent maiores eo copiae coactæ dimicaret. Nā ut cōmutato cōsilio iter i puinciā conuerteret: id ne metu quidem necessario faciundum existimabat: cū infamia atq; indignitas rei: & oppositis mons gabēnæ: uiarumque difficultas impediēbat: tum maxime quod adiuncto Labieno: atque his legionibus quas una miserat uehēmēter timebat. Itaq; admodum magnis diurnis atq; nocturnis itineribus confectis: contra omniū opīnionem ad ligerim peruenit uadoq; per equites inuentto: pro rei necessitate opportuno ut brachia mō atq; humeri ad sustinēda arma liberi ab aqua esse possent disposito equitatu: qui uim fluminis refringeret: atq; hostibus primo aspectu perturbatis: incolumen exercitum traducit: frumentū quæ in agris & copiam pecoris nactus: repleto his rebus exercitu: iter in senones facere instituit. Dum hæc apud Cæsarem gerūtur Labienus eo supplemento: quod nuper ex Italia uenerat relicto agendici cum quattuor legionibus lutetiam proficiscitur. Idē oppidū parisiōrum: quod positū est in insula fluminis sequanæ: cuius aduentu ab hostibus cognito magnæ ex finitimis ciuitatibus copiae uenerūt: Summa imperii traditur Camulogeno Aulerco: qui prope cōfectus aetate tamē propter singularem scientiam rei militaris ad eum est honorem euocatus. Is cum animaduertisset perpetuam esse paludem: quæ influeret in sequanam: atq; illum omnem locum magnopere impediret: hic concedit: nostrosq; transitu prohibere instituit. Labienus primo uineas agere: cratibus atq; aggere paludem explere atq; inter munire conabatur: postquam id difficilīus fieri animaduertit: silētio e castris tertia uigilia egressus eodem quo peruenerat itinere Meledunum peruenit id est oppidū in insula sequana positum: ut paulo ante de lutetia diximus: depræhēsis nauibus circiter, l. celeriterq; coniunctis: atque eo militibus iniectis: & rei nouitate per-

Lutetia oppidum parisiōrum.

Meledunū in Sequana oppidum.

territis oppidanis: quorum magna pars erat ad bellū euocata sine cōtentione oppido potius refecto pōte: quem superioribus diebus hostes resciderāt exercitū traducit: & secundo flumine lutetiā iter facere cōepit. Hostes recognita ab his q; a Meduno fugerant: Lutetiā incendi: pontesque eius oppidī rescidi iubent ipsi prospecta palude ad ripas sequanæ e regione lutetiæ contra Labienī castra cōsidūt. Iā Cæsar a gorgonia discessisse audiebatur: iam de heduorū defectiōe & secundo galliæ motu rumores afferebant: gallique i colloquiis interclusum itinere & ligeri Cæsarem inopia frumenti coactum in puinciā contendisse cōfirmabant: bellouaci autem defectiōe heduorū cognita: qui ante erant p se i fideles manus cogere atq; aperte bellū parare cōeperunt. Tum labienus tanta reg; mutatione longe aliud sibi capiendū cōsiliū: atq; antea senserat intelligebat. Neq; iā ut aliquid acquireret: prælioq; hostes lacefferet: sed ut incolumē exercitum egendicum reduceret: cogitabat. Namq; altera ex parte bellouaci: quæ ciuitas in gallia maximam habet opīnionem uirtutis instabant: alteram Camulogenus parato atq; instructo exercitu tenebat: tum legiones præsidio atq; i pedimētis interclusas maximum flumen destinebat: tantis subito difficultatibus obiectis: ab animi uirtute auxilium petēdum uidebat. Sub uesperæ cōsilio cōuocato: cohortatus ut ea: quæ inperasset diligēter: industrieq; administrarent: naues quas a meleduno deduxerat: singulas equitibus romanis attribuit: & prima confecta uigilia: quattuor milia passuū secundo flumine progredi silentio: ibiq; se expectari iubet: quinque cohortes quas minime firmas ad dimicandum esse existimabat castris præsidio reliquit: quinq; eiusdem legionis reliquas de media nocte cum omnibus impedimentis aduerso flumine magno tumultu proficisci imperat: conquirat etiā lyntres has magno sonitu remorum incitatas: in eandē partem mittit: ipse post paulum silētio egressus cū tribus legionibus eum locum petit quo naues appelli iusserat: eo cum esset uētum exploratores hostium ut omni fluminis parte erant dispositi: inopinātes quod magna subito erat coorta tempestas ab nostris opprimuntur: exercitus equitatuq; equitibus romanis administrantibus quos ei negotio præfecerat celeriter transmittitur. Vno fere tempore sub lucem hostibus nunciatur in castris romanorum præter cōsuetudinem tumultuari: & magnum ire agmē aduerso flumine: sonitumq; remorum in eandem partem exaudiri: & paulo infra milites nauibus transportari. Quibus rebus audiis quod existimabant tribus locis transire legiones: atq; omnes perturbatos defectiōe heduorum fugam parare suasq; copias in tres partes distribuerunt. Nam præsidio e regione castrorum relicto: & parua manu & losdem uersus missa: quæ tantum pgrederetur quantum naues processissent: reliquas copias cōtra Labienū duxerūt prima luce & nostri omnes erant transportati & hostium acies cernebant. Labienus milites cohortatus ut suæ pristinae uirtutis & secundissimorū præliorū tenerent memoriā: atq; ipsum Cæsarem: cuius ductu saepenumero hostes superassent: præsentē esse existimarent: dat signum prælii primo concursu ab dextro cornu ubi septima legio constituta hostes pelluntur: atque in fugā cōiiciuntur: ab sinistro quem locum quinta decima legio tenebat: cū primi ordines hostiū transfixi talis concidissent: tamen acerrime reliqui resistebant: nec dabat suspiciōe fugæ quisquam: ipse dux hostiū Camulogenus suis aderat

Bellouacum ciuitas maximæ uirtutis.

DE BELLO GALLICO

atq; eos cohortabatur incerto nunc etiā exitu uictoriā: cum septimae legionis tribunis eēt nunciātū quā in sinistro cornu gererent: post tergū hostiū legio nē ostenderūt: signa itulerūt: nec eo quidē tempore quisq; loco cessit: sed circū uētī omnes interfecti sunt: eandem fortunā tulit Camulogenus. At hī qui p̄sidiō contra Labienū erant relictī cum praelium cōmissum audissent: subsidio suis ierunt collēq; caeperunt. neq; nostrorū militū uictorumq; impetum sustinere potuerūt: sic cum suis fugientibus p̄mixti quos nō siluā mōtesq; texerūt ab equitatu sunt interfecti. Hoc negotio cōfecto Labienus reuertitur ad gēti cum ubi impedimēta totius exercitus relictā erāt: inde cū oībus copiis ad Cæsare puenit defectione heduoꝝ cognita bellū augēt: legatiōes oēs i partes circūmittunt: q̄tum gratia: auctoritate: pecunia ualēt: ad sollicitādas ciuitates nuntiant nacti obsides quos Cæsar apud eos disposuerat: horū supplicio dubitantes territāt: petunt a Vercingentorige hedui ad se ueniat ratioēsq; belli gerendi cōmunice re: ipe trāta cōtēdunt ut ipsi sūma impii tradatur & rei cōtrouersia ducta totius galliæ consiliū Bibracte idicatur eodē conueniūt undiq; frequentes multitudines: suffragiis res p̄mittit: ad unū oēs Vercingentorigē p̄bāt ipe ratore. Ab hoc cōcilio remi Lingones, Tituri abfuerūt: illi q; amicitia romanorū se q̄batur. Treuiri q; aberāt lōgius: & ab germanis p̄mebatur: q̄ fuit causa q̄ re tāto abessent bello: & neutris auxilia mitterent: magno dolore hedui ferūt se deiectiones principatu q̄runē fortunā cōmutationē & Cæsaris indulgentiā in se regunt: neq; tñ suscepio bello: suū consiliū ab reliqs superare audent inuiti sūme spei adolescentes. Eporodorigis & uiridomarus Cingentorigi parent ipse imperat reliqs ciuitatibus obsides: deniq; ei rei cōstituūt diem: huc oēs eq̄tes uiginti milia numero celeriter cōuenire iubet: peditatu quē ante habuerat: se fore cōtentū dicit: neq; fortunā tēptatur. Sed quoniā abundet eq̄tatu: per facile esse factu frumētatiōibus pabulatiōibusq; romanos p̄hibere a quo animo mō sua ipsi frumenta corrūpant: ædificiaq; incendāt: qua rei familiaris ac tura p̄petuum imperium libertatēq; conseq̄ uideant: His cōstitutis rebus: heduis segusiānsq; q̄ sunt finitimi eius puincia decē milia peditū imperat. Huc adidit eq̄tes. dcc. his p̄æficit fratrem Eporodorigis: bellūq; i ferri allobrogib⁹ iubet: altera ex pte gaballos p̄ximosq; pagos auernorū in heluios itē rutenos cadrucosq; ad fines uolgarū aremicorūq; depopulandos mittit. Nihilominus clādestinis nūciis legatiōibusq; allobroges sollicitat: quorū mētes nōdū a superiore bello resedisse sperabat: horū p̄cibus pecunias: ciuitati: autem imperiū totius puinciæ pollicet. Ad hos oēs casus puisa erant p̄æsidia cohortiū duarū & uiginti quæ ex ipsa puincia a L. Cæsare legato ad oēs ptes opponebatur helui sua sponte cū finitimis p̄ælio congressi pellunt: & C. Valerio Donino tauro caburi filio principe ciuitatis: cōpluribus aliis interfectis: intra oppida: & muros compelluntur. Allobroges crebris ad rhodanū dispositis p̄sidiis: magna cū cura ac diligentia suos fines tuentur. Cæsar q; hostes equitatu superiores intelligebat: & interclusis oībus itineribus: nulla re ex puineia atq; Italia subleuari poterat: trans rhēnū in germaniā mittit ad eas ciuitates quas superiorib⁹ annis uacauerāt eq̄tesq; ab his accersit & leuis armaturæ pedites: q̄ inter eos p̄liari cōsueuerāt: eorū aduentu q; minus idoneis eq̄s utebatur a tribunis militū reliq; eq̄tibus romāis atq; euocatis equos sumit: germāisq; distribuit. Inter

LIBER SEPTIMVS

ea dum hæc gerūtur: hostiū copiæ ex aruernis: eq̄tesq; qui toti galliæ erant ipe rati: conueniunt: magno eorū coacto numero cū Cæsar in sequanos per extremos lingonum fines iter faceret quo facilius subsidium puinciæ fieri posset circiter milia passuum decē a romanis trinīs castris Vercingentorix confedit cōuocatisq; ad cōcilium p̄æfectis equitum uenisse tēpus uictoriæ demonstrat uigere in puinciā romanos: galliæq; excedere. Id sibi ad p̄æsentem obtinēdam libertatē satis esset: ad reliqui temporis spatium atq; ocium parum p̄fici maioribus enim coactis copiis reuersuros: neq; finē bellandi facturos proinde agmine impeditos adoriant: si pedites suis auxilium ferant: atq; in eo morent iter facere non posse: si id qd magis futurum confidebat relictis impedimētis: suā salutē cōsulant: & usu regū necessariarū & dignitate spoliātū iri. Nā de eq̄tibus hostiū: qn nemo eorū p̄gredi mō extra agmen audeat: & ipsos qdē nō debere dubitare: id quo maiore faciāt aio: copias se oēs p̄ castris habiturū: & terrore hostibus futurū: cōclamāt eq̄tes sanctissimo iureiurādo cōfirmari oportere: ne tecto recipiant: ne ad liberos: ne ad parētes: ne ad uxore aditus habeat: qnō bis p̄ hostiū agmē p̄q̄tasset: p̄bata re ab oībus iureiurādo adactis: postero die itres ptes distributo eq̄tatu duæ se acies a duobus lateribus ondunt: una primo agmine iter ipe dīre cōpit. Quare nūciata: Cæsar suū quoq; eq̄tātū tripartito diuisum ire cōtra hostem iubet: pugnat una oībus i partibus: cōsistit agmē i pedimenta iter legiōes recipiūt: si q̄ in pte nrī labore aut grauius premi uidebatur: eo signa i ferri Cæsar acieq; cōstitui iubebat: q̄ res & hostes ad insequendū tardabat & nrōs spe auxilii confirmabat: tandē germaniæ dextro latere sūmi iugum nacti hostes loco depellunt fugientes usq; ad flumen: ubi Vercingentorix cū pedestribus copiis considerat: persequūtur compluresq; interficiūt. Quare animaduersa: reliq; ne circūuenirent ueriti: se fugā mādāt oībus locis sit cades. Tres nobilissimi hedui capti ad Cæsare pducunt. Cotus p̄æfectus eq̄tum q̄ cōtrouersia cū Cōuictolitane p̄ximis comitiis habuerat & cauarillus: q̄ post defectionē Litauici pedestribus copiis p̄fuerat: & Eporelaxrix quo duce ante aduentū Cæsaris hedui cū sequanis bello contenderant: fugato omni eq̄tatu. Vercingentorix copias suas ut pro castris collocauerat reduxit protinusq; alexiam: qd est oppidū mandubiorū: iter facere cōpit celeriterq; impedimenta ex castris educi: & se sequi iussit. Cæsar impedimentis in proximum collem deductis: duabus legionibus p̄æsidio relictis: secutus quantū diei tempus est passuū circiter tribus milibus hominum ex nouissimo agmine i terfectis. Altero die ad alexiam castra fecit: p̄specto urbis litu: perterritisq; hostibus: q; equitatus: quo maxima parte exercitus cōfidebat: erat pulsus: ad hortatus ad laborem milites: alexiam circūualere instituit: ipsum erat oppidū in colle summo admodū edito loco: ut nisi obsidione expugnari non posse uideretur: cuius collis radices duabus ex partibus flumē subleuabatur añ id oppidum planicies circiter milia passuū tria in lōgitudinem parebat: reliquis ex omnibus partibus colles: mediocri iteriecto spatio pari altitudinis fastigio oppidū cingebant: sub muroq; pars collis ad orientem solem spectabat: huc omnē locum copiarū gallorum cōpleuerant: fossamq; & maceriam sex in altitudinem pedum produxerant: eius munitionis quæ ab romanis instituebatur: circuitus unde cū passuū tenebat. Castra opportunis locis erant posita: ibi que

Alexia oppidum mandubiorum.

DE BELLO GALLICO

castella uiginti quattuor facta i quibus castellis iterdui stationes ponebantur: nequa subito eruptio fieret hanc eadem noctu excubitoribus ac firmis presidiiis tenebant. Opere instituto sic equestre praelium i ea planicie qua intermissam collibus tum passuum patere supra demonstrauimus: summa uero ab utrisque contedit: laborantibus nostris Caesar germanos mittit legionesque constituit: nequa subito eruptio ab hostium peditatu fiat presidio legionum addito nostris animus augebatur: hostes i sua gaudio coiecti seipsi multitudine impediunt atque angustioribus portis relictis coaceruant: tum germani usque ad munitionem sequuntur: fit magna caedes nonnulli relictis equis fossam transire ac maceriam transcedere conantur: paulum legiones Caesar quas pro ualle constituerat: promoueri iubet: non minus quam intra munitiones erant peribantur. Galli uenire ad se confestim existimantes ad arma conclamant: nonnulli perterriti in oppidum irrumpunt. Vercingetorix iubet portas claudine castra nudetur: multis interfectis: compluribus equis captis: germanis sese recaperunt Vercingetorix priusquam munitiones ab romanis perficiantur: consilium capit omnem a se equitatum noctu dimittere discedentibus mandat: ut suam quisque eorum ciuitatem adeat: omnesque qui per aetatem arma ferre possent: ad bellum cogant: sua in illos merita proponit: obtestaturque ut suae salutis rationem habeant: ne le optime de communi libertate meritum hostibus in cruciatum dedant: quod si intelligentiores fuerint milia delecta octoginta una secum interitura demonstrat ratione inita: exigit dies triginta frumentum sed paulo longius etiam tolerari posse parcendo. His datis mandatis qua opus erat intermissum secunda uigilia silentio equitatum emittit: frumentum omne ad se referri iubet: captis poenam his: qui non perierint constituit: pecus cuius magna erat copia ab manduuiis compulsa: uirum distribuit frumentum parce & paulatim metiri instituit: copias omnes quas pro oppido collocauerat: in oppidum recipit: his rationibus auxilia galliae expectare & bellum parat administrare. Quibus rebus cognitis ex perfugis & captiuis Caesar haec genera munitionis instituit: fossam pedum uiginti directis lateribus duxit: ut eius fossae solum tantum de pateret: quantum summae fossae labra distarent: reliquas omnes munitiones ab ea fossa pedes. cccc. reduxit. Id hoc consilio: quoniam tantum esset necessario spatium complexus: ne facile totum corpus: militum corona cingeretur ne de improviso aut noctu ad munitiones hostium multitudo aduolaret: aut iterdui tela in nostros operi destinatos coicere possent: hoc intermisso spatio duas fossas quindecim pedum latas eadem altitudine perduxit: quas interiore caestribus ac demissis locis aqua ex flumine deriuata compleuit: post eas aggerem & uallum duodecim pedum extruxit: huic loricae pinasque adiecit gradibus ceruis eminentibus ad commissuras pluteorum: atque aggeres: qui ascensum hostium tardarent & turre totum operi circumdedit: quae pedes. lxxx. iter se distaret: erat eo tempore & materiari & frumentari & tantas munitiones fieri necesse diminitis nostris copiis quae longius ab castris progrediebantur: & nonnunquam opera nostra galli temptare atque eruptionem ex oppido pluribus portis facere: summa uero conabatur: Quare ad haec rursus opera addendum Caesar putauit: quo minori numero militum munitiones defendi possent. Itaque truncis arborum: aut ad modum firmis ramis abscissis atque horum dolobratibus: atque praecutis cuminibus perpetuae fossae: quinos pedes altae ducebantur: huc illi stipite dimissi & ab infimo reuerti: ne reuelli possent: ab ramis eminebant: quini ordines

Munitio
Caesariana.

LIBER SEPTIMVS

uincti inter se atque impliciti: quo qui intrauerat: se ipsi acutissimis uallis iduebant hos cippos appellabant: quibus obliquis ordinibus i acumine quancuncumque dispositis scrobes tres i altitudine pedes fodiebantur paulatim angustiore ad infimum fastigio. Huc teretes stipites semissis crassitudine ab summo pacuti & perusti dimittebantur: ita ut non amplius quattuor digitis ex terra emerent. Simul confirmandi & stabiliendi causa singuli ab infimo solo pedes tres terra occultabatur reliqua pars scrobis ad occultandas insidias uiminibus ac uiculis impediabant: huius generis octoni ordines uincti ternos iter se pedes distabant: id ex similitudine floris liliu appellabant. Ante haec talea pedes longe ferreis hamis infixe totae in terram fodiebantur: mediocribusque intermissis spatiis omnibus locis disterebantur quos stimulos nominabant. His praefectis regiones secutus: qui potuit aequissimas pro loci natura quattuordecima milia passuum complexus: pares eiusdem generis munitiones diuersas ab his contra exteriores hostes praefecit: ut ne magna quidem multitudo: si ita accederet: eius discessu munitionum presidia circumfundi possent: ne cum periculo ex castris egredi cogerentur: dies triginta pabulum frumentumque habere omnes conuentus iubet. Dum haec apud alexiam geruntur: galli consilio principum indicto: non omnes hos qui arma ferre possent: ut censuit Vercingetorix conuocandos statuunt: sed certum numerum cuique ex ciuitate impandum: ne tanta multitudo confusa: nec moderari nec discernere suos: nec frumentationem habere possent. Impant heduis atque eorum clientibus segusianis: ambulantibus: aulercis: brannouicibus: brannouis milia triginta quaque parte numerum: aruernis adiunctis heleutetis: cadurcis gaballibus: uellauis: qui sub imperio aruernorum esse consueuerunt. Senonibus: selgallorum delectus. uacis dena: totidem lemouocibus: octona pictonibus: tironis & parisiis: & eluetis bis sena milia. Senonibus: ambianis: mediomatricis: petrocoriis: neruiis: morinis: nitobrogibus quina milia: aulercis: cenomanis totidem: atrebatibus quattuor: bellocassis: lixioniis & alercis: eburonibus trina: rauracis & boiis trigena. Vniuersis ciuitatibus quae oceanum attingunt: quaque eorum consuetudine armoricae appellantur: quo sunt in numero coriosolites: rodanes: ambibari: cadetes: olissini: lemonices: & unelli sena: ex his bellouaci suum numerum non compleuerunt: quod se suo nomine atque arbitrio cum romanis bellum gesturos dicebant: rogati tamen a Comio pro eius hospitio uiginti duo milia miserunt: huius opera Comium ut ante demonstrauimus: fideli: atque utili superioribus annis erat usus i britania Caesar: quibus ille pro meritis ciuitatem eius immunem esse iusserat: iura legesque reddiderat ipsisque morinos attribueret: tamen tanta uniuersae galliae consensus fuit libertatis uindicandae & pristinae belli laudis recuperandae: ut neque beneficiis neque amicitiae memoria mouerentur: omnesque & animo & opibus in id bellum incuberent: coactis equum septem milibus & peditum circiter. cc. xl. haec i heduorum finibus recensebatur numerusque inibat: praefecti constituebantur. Comio Atrebatum. Viridomaro & Eporedorigi heduis Vercassiauerno Aruerni consobrinum Vercingetorigis summa imperii traditur. his delecti ex ciuitatibus attribuuntur: quorum consilio bellum administraretur: omnes alacres & fiduciae pleni ad alexiam proficiscuntur: neque erat omnium quisquam: qui aspectum modo tantae multitudinis sustineri posse arbitrarentur: praesertim ancipiti praelio cum ex oppido eruptione pugnaretur: & fortis tantae copiae equitatus peditatusque

Gallorum delectus.

Vercassiae unus impator.

Critogna-
tus crudelis.

Rursus in an-
gustis facile
est cōtenere
mortem.
Fortiter ille
facit qui mi-
ser esse pōt.

cerneretur. At hi q̄ alexiā obsidebantur p̄terita die: qua auxilia suorū expecta-
uerant: consumpto omni frumento: inscīi quid in heduis gereretur: cōsilio
coacto de exitu suarū fortunarū consultabant. Ac uariis dictis sententiis: qua-
rū pars deditiōe: pars dum uires suppetere: eruptionem censebant: nō p̄-
tereunda oratio Critognati uidetur propter eius singulārē & nefariā credulita-
tem. Hic summo in aruernis natus loco & magnā habitus auctoritatis: nihili
quit de eorū sentētia dicturus sum: qui turpissimam seruitutem deditiōis no-
mine appellant: neq; hos habendos ciuium loco: neque ad consilium adhibē-
dos censeo: cū his mihi res sit: qui eruptionem probant: quorū hī cōsilio om-
nium nostrorū consensu pristinae residere uirtutis memoria uidetur. animi est
ista mollitia non uirtus paulisper inopiā ferre non posse: qui se ultro morti of-
ferant: facilius reperiantur q̄ qui patienter dolorem ferant. At qui ego hāc sen-
tentiam probarem: tantum apud me dignitas potest si nullā prater q̄ uitā no-
strā iacturā fieri uiderim. Sed consilio capiēdo omnem galliam respiciamus:
quam ad nostrum auxilium concitauimus: quid hominum m̄ libus octogin-
ta uno loco interfectis: propinquis: cōsanguineisq; nostris animi fore existima-
tis: si in ipsis cadaueribus praelio decertare cogentur: nolite hos uestro auxilio
explorare: qui nostrā salutis causa suum periculum neglexerunt nec stultitiā
ac temeritate uestra: aut animi imbecillitate omnē galliam prosternere: ac per-
petuā seruituti subiicere. An q̄ ad diem non uenerunt: de eorum fide constan-
tiaq; dubitatis. Quid ergo romanorū animos in illis ulterioribus munitiōib;
sine causa quotidie exerceri putatis: si illorū nunciis confirmari non potestis:
omni aditu praecepto: his utimini testibus appropinquare eorum aduentum
cuius rei timore exterriti diem noctemq; in opere uersatur. Quid ergo meicō
siliū est facere q̄ nostri maiores nequaquā pari bello cymbrorū teutonūq; fe-
cerunt: qui in oppida compulsi ac simili inopia subacti: eorum corporibus:
qui aetate ad bellū inutiles uidebantur: uitam tolerauerūt: neq; se hostib; tra-
diderunt. cuius rei exemplum si non haberemus: tamen libertatis causa insti-
tuti: & posteris prodi pulcherrimum iudicarem. Nam quid illi simile bello
fuit: depopulata gallia cymbrici magna illata calamitate finibus quidem no-
stris aliquando excefferunt: atq; alias terras petierunt: iura: leges: agros: liber-
tatem nobis reliquerūt: romani uero qd petūt aliū d: atu quid uolunt: nisi inui-
dia adducti: quos fama nobiles potentelq; cognouerunt: horū in agris ciuita-
tib;q; confidere: atq; his aeternam iniungere seruitutem: neq; enim ulla alia
condicione bella gesserunt. Quod si ea: quae in longinquis nationibus gerun-
tur. ignoratis respicite finitimam galliam: quae in prouinciā redacta: iure &
legibus cōmutatis: securibus subiecta perpetua premitur seruitute: sententiis
dictis constituunt: ut hi qui ualitudine aut aetate inutiles sunt bello oppido ex-
cedant: atq; prius omnia experiantur: q̄ ab Critognati sententia discedant. Illo
tamen tēpore potius utendum cōsilio: si res cogat: atq; auxilia morentur q̄ de-
ditiōis aut pacis subeundam conditionem. Mandubii: qui eos oppido recē-
perant: cum liberis atq; uxoribus exire coguntur: his cum ad munitiōes roma-
norū accessissent: stantes omnibus precibus orant: ut se in seruitutē receptos
cibo iuuant. At Cæsar dispositis in uallo custodib; recipi phibeat. Interea
Commīus reliquiq; duces: quibus summa imperiū permissa erat cū omnibus

piis ad alexiam perueniunt: & colle exteriorē occupato nō lōge mille passibus
a nostris munitiōibus cōsidunt. Postero die equitatu ex castris educto: oēm
eā planiciem: quā in longitudinem quattuor milia passuum patere demōstra-
uimus complent: pedestresq; copias paulū ab eo loco abditas in locis superio-
ribus constituunt: erat ex oppido alexia despectus in campū: concurritur his
auxiliis uisis fit gratulatio inter eos: atq; oīum animi ad laticia excitantur. Ita-
que productis copiis ante oppidū cōsidunt: & proximam fossam cratibus in-
tegunt: atq; aggere explent: seq; ad eruptionem atq; omnes casus comparant.
Cæsar omni exercitu ad utraq; partem munitiōis disposito: ut si usus ueni-
at: suū quisq; locū teneat: & nouerit equitatum ex castris educi & praelium cō-
mici iubet. Erat ex oībus castris: quae suū undiq; iugum tenebant despectus:
atq; omnes milites intenti pugnae euentū expectabant Galli inter equites ra-
ros sagittarios expeditosq; leuis armaturae interiecerant: qui snis cadentibus
auxilio succurrerent: & nostrorum equitum impetum sustinerent: ab his com-
plures uulnerati: de improviso praelio excedebant. Cum suos pugna superio-
res esse galli confiderent & nostros premi multitudine uiderent: ex omnibus
partibus & hi qui munitiōibus continebat: & hi qui ad auxilium conuene-
rant clamore: & ululatu suorū animos confirmabant: q̄ in cōspectu omnium
res gerebatur: neq; recte ac turpiter celari poterat utrosq; & laudis cupiditas:
& timor ignominiae ad uirtutē excitabant. Cū a meridie prope ad solis occasū
dubia uictoria pugnaretur: germani una i parte cōfertis turmis in hostes im-
petum fecerunt: eosq; pepulerunt: quibus in fugam coniectis: sagittarii circū-
uenti interfecti sunt. Item ex reliquis partibus nostri cadentes usq; ad castra i
secuti sui coligendi facultatē non dederunt. At hi qui ab alexia pcefferat: mœ-
sti prope uictoria desperata se in oppidū receperunt. Vno die intermisso gal-
li atq; hoc spatio maguo cratiū scalarū harpagonū numero effecto media no-
cte silentio ex castris egressi ad campestres munitiōes accedunt. Subito cla-
more sublato: qua significatione qui in oppido obsidebantur: de suo aduentu
cognoscere possēt. Crates p̄icere: fundis: sagittis: lapidib; nros de uallo detur-
bare: reliqua q; quae ad oppugnationem pertinent parant administrare: eodē
tempore clamore exaudito dat tuba signum suis Vercingetorix: atq; ex oppi-
do educit: nostri ut superioribus diebus: unicuique erat locus attributus: ad
munitiōes accedunt: fundis librilibus sudibusque qua in opere disposue-
rant: gallos gradibus pterrent: p̄spectu tenebris adempto multa utriq; uulne-
ra accipiuntur: complura tormentis tela coniiciuntur. At M. Antōius & C.
Trebonius legati quibus hae partes ad defendendū obuenerat: qua ex pte pre-
mi nostros intellexerat: his auxilio ex ulteriorib; castellis deductos sumitebat
dum longius ab munitiōe aberant galli plus multitudine telorum p̄ficiabant
postea q̄ propius successerunt: aut se stimulis iopinantes iduebāt: aut in scro-
bes delati transsodiebātur: aut ex uallo & turribus traiecti: pilis muralibus ite-
ribāt: multis undique uulneribus acceptis nulli munitiōe perrupta cum lux
appareret: ueriti ne latere aperto ex superioribus castris eruptiōe circumuenirē-
tur se ad suos receperunt: at interiores dum ea quae a Vercingetorige: ad eru-
ptionem praeprauerat proferūt: priores fossas explent diutius in his rebus ad-
ministradis morati prius suos abcessisse cognouerūt quā munitiōibus appro-

Pugna acris